

Kunskapsöversikt

2017:2

Hatbrott med främlingsfientliga
och rasistiska motiv

Hatbrott med främlingsfientliga och rasistiska motiv

En kunskapsöversikt

Berit Wigerfelt och Anders S Wigerfelt

Kunskapsöversikt 2017:2

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

**Delegationen för
Migrationsstudier
Ju 2013:17**

Delmi Rapport 2017:2
Beställning: www.delmi.se
E-post: ju.delmi@regeringskansliet.se
Tryckt av: Elanders Sverige AB
Stockholm 2017
ISBN 978-91-88021-19-9

Förord

Hatbrott framträder idag som ett växande problem. Det finns gott om historiska exempel på hatbrott av systematisk karaktär där motivet huvudsakligen har varit att kränka och skada personer på grund av etnisk eller religiös grupptillhörighet. Inte sällan grundar sig brott med hatmotiv i föreställningar om att människor som anses tillhöra en annan grupp än en själv utgör ett hot.

Migrationsfrågan har blottlagt en tydlig polarisering i Europa och Nordamerika, och på flera håll finns en växande tendens att utmåla invandring och mångkultur som veritabla hot mot samhället. Den retoriska upptrappningen både i politiska och mediala rum har skett parallellt med en ökning av både verbala och fysiska angrepp mot utrikesfödda och minoritetsgrupper.

Under 2016 har flera händelser i omvärlden aktualiserat kopplingen mellan en intensifierad politisk retorik och hatbrott riktade mot minoritetsgrupper. Bland annat har FN:s expertkommission för Rasdiskrimineringskonventionen hävdat att brittiska politiker hade en stor skuld i den våg av hatbrott som följde folkomröstningen om Storbritanniens medlemskap i EU. I USA har FBI angett att mer än 400 rasistiska hatbrott ägde rum i USA under den första veckan efter Donald Trumps valseger i presidentvalet. I Sverige har frågan om hatbrott uppmärksammats på flera sätt. Dels genom det stora antalet mordbränder som ägt rum vid mottagningsboenden för asylsökande under det senaste året. Dels genom det allt hårdare debattklimatet och förekomsten av främlingsfientlighet och rasism på internet.

Hatbrott får konsekvenser både för den individ som utsätts och för den grupp som individen frivilligt eller ofrivilligt representerar. I förlängningen påverkar hatbrott möjligheten att delta som en likvärdig medborgare i samhället. För att kunna förstå och hantera hatbrott behövs kunskap om såväl bakomliggande faktorer som rättsliga åtgärder.

Med den här kunskapsöversikten vill Delmi ge en samlad bild av den aktuella forskningen om hatbrott i Sverige och internationellt, peka på kunskapsluckor samt diskutera tänkbara policyrekommendationer.

Kunskapsöversikten är skriven av biträdande professor Anders S Wigerfelt och biträdande professor Berit Wigerfelt, båda verksamma vid Malmö högskola. Arbetet med rapporten har följts av professor Pieter Bevelander, ledamot i Delegationen för migrationsstudier.

Vid Delmis kansli har Anton Ahlén, Caroline Tovatt, Sara Thalberg och Leonora Uddhammar bidragit till granskningen. Som brukligt i Delmi-sammanhang ansvarar författarna själva för innehåll och slutsatser i kunskapsöversikten. Kunskapsöversikten ingår i Delmis temaområde Demokrati, deltagande och värderingar.

Stockholm i februari 2017

Joakim Palme,
Ordförande Delmi

Kristof Tamas,
Kanslichef Delmi

Sammanfattning

Kränkningar och hatbrott baserade på grupptillhörighet kan förutom offret själv även påverka offrets grupp, andra sårbara grupper samt samhället i stort. Syftet med den här kunskapsöversikten är att ge en överblick över den aktuella forskningen om hatbrott både internationellt och i Sverige. Vårt fokus ligger på främlingsfientliga och rasistiska hatbrott (afrofobiska och antiromska hatbrott närmare bestämt) samt antisemitiska och islamofobiska hatbrott. I kunskapsöversikten diskuteras även definitioner av hatbrottsbegreppet, lagstiftningens framväxt samt teorier om orsaker och beteenden vid hatbrott.

Svensk lagstiftning innehåller inte någon egentlig juridisk definition av hatbrott. Det är med andra ord inte en egen brottsrubricering. År 1994 infördes emellertid en regel som anger att straffskärpning kan tillämpas om motivet är att kränka någon på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller (från 2002) sexuell läggning eller annan liknande omständighet (BrB 29 kap. 2§ 7p). Det är brott som faller inom ramen för denna straffskärpningsregel som kallas hatbrott i dagligt tal.

Många forskare hävdar att ett hatbrott är värre än samma brott utan hatmotiv, eftersom hatbrottet ger en signal till gruppen som offret anses tillhöra att de "ska veta sin plats" i hierarkin, och eftersom de psykiska skadorna kan bli långvariga för den utsatte eller för gruppen som påverkas indirekt. Hatbrott kan också leda till allmänt ökande motsättningar i samhället och motverka integrationen av minoritetsgrupper.

Man kan ha olika åsikter om det är bra eller dåligt med straffskärpning för gärningar med hatmotiv. Vi vill poängtera att straffskärpning markerar att det är oacceptabelt att begå brott mot personer därför att de tillhör eller uppfattas tillhöra en speciell grupp. Hårdare straff är ett sätt att rikta strålkastarna mot hatbrott som ett viktigt samhälleligt och demokratiskt problem.

Det är osäkert hur många som utsätts för hatbrott. Brottsförebyggande rådet (Brå) anger i en rapport att drygt 6 200 hatbrott anmäldes 2014, en ökning med cirka

700 fall jämfört med året före. Av dessa anmälningar hade 69 procent (drygt 4 310 anmälningar) ett främlingsfientligt eller rasistiskt motiv (varav underavdelningarna afrofobiska utgjorde 25 procent och antiromska 7 procent). Åtta procent (490) av anmälningarna handlade om islamofobiska motiv och 4 procent (270) hade antisemitiska motiv. Både Brå och Nationella trygghetsundersökningen (NTU, 2014), som återkommande följer upp tillgänglig statistik över anmälda hatbrott, uppskattar att mörkertalet är stort.

Många hatbrott anmäls antagligen inte. Den här kunskapsöversikten redogör för några förklaringar till detta: händelsen bedöms som trivial; den utsatta personen känner skam och vill inte figurera i en rättsprocess; den utsatta tror inte att en polisanmälan leder till något; offret lever som papperslös; man är rädd för vedergällning från förövare eller har bristande tillit till rättsväsendet.

För att få individer och grupper med låg benägenhet att anmäla hatbrott att vilja kontakta polisen, är det viktigt att skapa bättre förtroende mellan parterna. Även åklagarna har en mycket viktig roll i rättskedjan och behöver, liksom polisen och domstolarna, kontinuerlig utbildning om hatbrott.

Denna forskningsöversikt tyder på att det finns många och komplexa orsaker bakom hatbrott. Men på ett grundläggande plan handlar det om historiskt och kulturellt rotade fördomar och om hat mot dem som anses avvika. Eftersom fördomar är en del av maktrelationer och allmänna diskurser, behövs breda, långsiktiga lösningar kring kränkningar och hatbrott – det räcker inte med effektivare lagstiftning och rättssystem. Även strukturella och institutionella åtgärder är viktiga instrument.

Det finns många studier om enskilda individer som utsatts för hatbrott. Ändå saknar vi delvis kunskap om konsekvenserna av hatbrott för särskilt utsatta grupper. Här behövs komparativa studier på gruppnivå och samhällsnivå. Hur skilda grupper hanterar utsatthet och hur och varför det skiljer sig mellan individer i samma grupp, är andra angelägna forskningsområden.

Kunskapsöversikten visar att det över huvud taget behövs fler studier inom hatbrottsområdet. Ofta utsatta grupper bör jämföras med varandra avseende orsakerna till utsatthet, historisk bakgrund och möjliga åtgärder för att minska hatbrot-

ten. Mer forskning krävs även om begreppet hatbrott, vad det betyder inom olika kontexter och vilka signaler det ger. Inte minst behövs teorier som specifikt passar hatbrottsfältet. Det finns ett fåtal forskningsstudier om medias och sociala mediers påverkan på hatbrott, men fördjupningar är önskvärda. I detta sammanhang bör kopplingen mellan attityder och beteenden bli föremål för ytterligare studier. Dessutom är det angeläget att fylla kunskapsluckorna om hur hatbrott i allmänhet kan förebyggas.

Summary

Violations and hate crimes based on group membership can, in addition to the victim itself, also affect the victim's group, other vulnerable groups and society at large. The purpose of this research overview is to provide an insight into the available research literature on hate crimes, both internationally and in Sweden. Our focus is on xenophobic and racist hate crimes, specifically Afrophobic and anti-Roma, as well as anti-Semitic and Islamophobic hate crimes. The overview also discusses definitions of the concept of hate crime, the emergence of the legislation and theories about the causes and behaviors in connection to hate crimes.

There is no proper legal definition of hate crimes in Swedish legislation. Hate crime, in other words, is not an offense on its own. In 1994, however, a rule was introduced which states that a sentence enhancement can be applied if the motive is to harm someone because of race, color, national or ethnic origin, religious beliefs, or (since 2002) sexual orientation or other similar circumstance (Penal Code 29 chapter 2 §7p). It is the crimes that fall within the framework of this enhanced sentence rule that are colloquially called hate crimes.

Many researchers argue that a hate crime is worse than an equivalent crime without a hate motive because it gives a signal to the group to which the victim is considered to belong that they "should know their place" in the hierarchy, and that the psychological damage can be long-lasting for the victim or the group that is indirectly affected. Hate crimes may also lead to a general increase of tensions between different groups, which can counteract the integration of minority groups in society.

There are different opinions on whether sentence enhancement is equitable for acts where the motive is to harm someone because of their perceived membership of a racial or ethnic group, religious belief or sexual orientation. We want to stress that the purpose of sentence enhancement is to emphasize that it is unacceptable to commit crimes against persons because they belong or are perceived to belong to a special group. Tougher penalties are consequently a way to put the spotlight on hate crimes as a major social and democratic problem.

The Swedish National Council for Crime Prevention (BRÅ) states in a report that over 6,200 hate crimes were reported in 2014, an increase of about 700 cases since 2013. Of these allegations, 69 percent had a xenophobic or racist motive (of which, the subdivisions of Afrophobic hate crimes constituted 25 percent and anti-Roma 7 percent). In 8 percent of the complaints, it was about Islamophobic motives and 4 percent had anti-Semitic motives. Both the Swedish Council for Crime Prevention and the National Crime Survey (NTU, 2014), which repeatedly follows up on available statistics on reported hate crimes, estimates that the number of unreported cases is high.

This research overview describes some explanations for this, namely that the incident is deemed trivial, the victim is ashamed and does not want to figure in a lawsuit, the victim does not think that a police report will lead to any results, the victim is an undocumented migrant, the victim is afraid of retaliation from the perpetrator or have a lack of trust in the judicial system. To get individuals and groups with a low propensity to report hate crimes, it is important to improve trust between these individuals/groups and the police. Even prosecutors have a very important role in the legal process and need, along with the police and courts, continuous training on hate crimes.

The research overview suggests that the reasons behind hate crimes are many and complex. At a fundamental level, however, it is about historically and culturally rooted prejudices and hatred toward those who are different. Since prejudices are a part of power relations and public discourses, long-term solutions regarding harassment and hate crimes should be more comprehensive than just effective regulations and legal systems. Even structural and institutional measures are important to consider.

Although there are many studies on individual victims of hate crimes, there is a lack of knowledge about the consequences for particularly vulnerable groups. Hence, there is a need for comparative studies on the consequences for separate categories at a group and community level, as well as research on how different groups manage vulnerability and how and why it differs between individuals of the same group.

In an overall perspective, the research overview indicates that more studies are needed on the subject of hate crimes. Often victimized groups should be compared regarding causes of vulnerability, historical background and possible measures to reduce hate crimes. It is also important that further research is conducted on the concept of hate crimes, the meaning of hate crimes in different contexts and what signals it

gives. Not least, there is a great need of theories that are specifically customized for the research field of hate crimes. There is some research on media and social media's impact on hate crimes, but these studies are few in number and a deeper understanding of the problem is desirable. In this context, the connection between attitudes and behavior is also in need of further investigation. In addition, it is urgent to cope with the knowledge gaps about how hate crimes in general can be prevented.

Innehåll

1. Inledning	1
Upplägg.....	2
Metod.....	3
2. Hatbrottsbegreppet och konsekvenser av hatbrott	5
Juridisk innebörd av hatbrott i Sverige	5
Kritik mot hatbrottsbegreppet.....	6
Konsekvenser av hatbrott	9
3. Lagstiftningens framväxt	11
USA	11
Sverige	12
4. Forskning och teorier om orsaker och beteenden vid hatbrott	15
Om förhållanden mellan grupper och strukturer.....	15
Strainteorin	17
Psykologiska, socialpsykologiska och pedagogiska teorier.....	17
Grupphotsteori, attityder och beteenden	18
5. Statistik om utsatthet och polisanmälningar	20
6. Främlingsfientliga och rasistiska hatbrott.....	24
Rasismbegreppet.....	25
Prejudicerande fall för straffskärpning med rasistiska motiv.....	26
7. Afrofobiska hatbrott.....	30
Litteratur om afrofobi, rasism och afrofobiska hatbrott	30
Rasism, afrofobiska hatbrott och poliskränkningar.....	31
8. Antiromska hatbrott.....	35
Litteratur om romer och antiromska hatbrott.....	35
Antiromska hatbrott i Sverige	38
9. Antisemitiska hatbrott	40

Litteratur om antisemitism och antisemitiska hatbrott	41
Att vara jude i Malmö	42
10. Islamofobiska hatbrott	46
Litteratur om islamofobi med fokus på Sverige	46
Litteratur om islamofobiska hatbrott i Sverige.....	47
Litteratur om islamofobiska hatbrott i USA, Kanada och Storbritannien	49
11. Hatbrott på nätet	51
Litteratur om hatbrott på nätet	51
En studie om hatbrott och kränkningar på internet	53
12.Slutsatser och implikationer för policy	55
Översiktens centrala resultat	55
Kritik mot hatbrottsbegreppet.....	58
Orsaker och beteenden vid hatbrott.....	58
Var finns kunskapsluckorna?	59
Policyrekommendationer	60
Referenser	62
Förteckning över tidigare publikationer	84

1. Inledning

Den stora ökningen av antalet asylsökande i Sverige under hösten 2015 ledde till allvarliga incidenter av hatbrottskaraktär; bränder på boenden och planerade boenden för asylsökande och ensamkommande flyktingbarn. Även om flertalet bränder hittills inte resulterat i några fällande domar, finns starka misstankar i en del fall. Om det går att styrka att motivet bakom de anlagda bränderna var att kränka eller skada de asylsökande på grund av viss grupptillhörighet räknas brotten som hatbrott.

Flera händelser i omvärlden, däribland flyktingsituationen i Europa och Sverige de senaste åren, har aktualiserat förekomsten av brott med hatbrottsmotiv riktade mot etniska och religiösa grupper. Vi vill ge en överblick över den svenska och internationella forskningen om hatbrott. Fokus ligger dels på främlingsfientliga och rasistiska hatbrott (främst afrofobiska och antiromska hatbrott), dels på antisemitiska och islamofobiska hatbrott. Bland annat vill vi ha svar på följande frågor:

- Vad är ett hatbrott och hur vanligt förekommande är hatbrott i Sverige?
- Vilka faktorer påverkade införandet 1994 av regeln om straffskärpning för vad vi i dag kallar hatbrott?
- Vilka orsaker till hatbrott anges i forskningslitteraturen?
- Vilka konsekvenser får hatbrott för enskilda individer, för gruppen och samhället?
- Var finns kunskapsluckorna?
- Vilka resultat är viktiga som underlag för policyrelevanta rekommendationer?

Hatbrott har antagligen alltid förekommit, inte minst mot marginaliserade och sårbara grupper. Men det var först i början av 1980-talet som själva begreppet hatbrott började användas i USA. I Sverige blev ordet allt vanligare i slutet av 1990-talet.

I den svenska lagstiftningen finns inte någon egentlig juridisk definition av hatbrott, men 1994 infördes regeln att straffskärpning kan tillämpas om motivet är att kränka någon på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller (från och med 2002) sexuell läggning eller annan liknande omständighet (BrB 29 kap. 2§ 7p). Brott som fyller detta kriterium kallas hatbrott.

Inte heller inom forskningen finns någon obestridd definition. Brottet betraktas dock vanligen som en gärning som tar avstamp i fördomar mot en grupp eller vissa grupper.

Upplägg

I den här kunskapsöversikten behandlar vi definitioner av begreppet hatbrott (kapitel 2), samt diskuterar brottet i förhållande till lagstiftning och dess framväxt med betoning på USA och Sverige (kapitel 3). Forskning och teorier om orsaker till hatbrott behandlas i kapitel 4, statistik över hatbrott i Sverige finns i kapitel 5.

Vi hänvisar till litteratur som behandlar grupper som ofta är utsatta för hatbrott. I flertalet fall finns även beröringspunkter med migration. Denna forskning är inte alltid primärt inriktad på hatbrott, men den är viktig för att förstå den kontext och historiska bakgrund som utgör ramen för hatbrott mot specifika grupper.

Tidigare forskning har belagt att varje gränsdragning mellan grupper eller kategorier skapar problem och risk för generaliseringar (se till exempel Strömblad & Myrberg, 2015). Vi är medvetna om att gruppidentiteter som jude, muslim, afrosvensk och rom inte alltid är de primära i alla sammanhang; här finns även dimensioner som kön, "ras", klass och ålder som samspelar med och förstärker varandra på ett intersektionellt och komplext sätt (Crenshaw, 1991; Yuval-Davis, 2011).

Det finns en fara med att generalisera och sortera in individer i en viss grupp, eftersom det finns stora skillnader mellan individer inom grupper. Trots detta väljer vi att använda identitetspositioner som romer, muslimer och judar i texten. För att kunna identifiera underordning och sårbarhet hos specifika grupper kan dessa positioner vara relevanta, även om risken finns att stereotipa föreställningar reproduceras och att "offerskap" hos riskgrupper förstärks (se även Strömblad & Myrberg, 2015).

I kunskapsöversikten ska vi vidare fokusera på:

- främlingsfientliga och rasistiska hatbrott (kapitel 6)
- afrofobiska hatbrott (kapitel 7)
- antiromska hatbrott (kapitel 8)
- antisemitiska hatbrott (kapitel 9)
- islamofobiska hatbrott (kapitel 10)
- hatbrott på nätet (kapitel 11).

Dessutom gör vi vissa fördjupningar och presenterar egen forskning om hatbrott i Sverige (se kapitel 6, 7, 8, 9 och 11). I kapitel 12 sammanfattar vi de viktigaste resultaten och diskuterar kunskapsluckor, vad som kan förbättras för att ge mer adekvat stöd åt de utsatta samt vilka åtgärder som krävs för att minska antalet hatbrott på sikt.

Metod

Kunskapsöversikten bygger i huvudsak på fackgranskade publikationer, forskningsrapporter, böcker och policydokument rörande hatbrott.¹

Våra egna studier av hatbrott bör ses som fördjupningar och exemplifieringar. De empiriska studierna bygger primärt på resultat från två forskningsprojekt: *Hatbrott – en utmaning för demokratin?* och *Hatbrott i Skåne – orsaker, konsekvenser och stödinsatser*.

Projekten baseras till stor del på 89 djupintervjuer samt på fokusgruppsintervjuer. De behandlar främst judar, muslimer, romer, och afrosvenskar som ofta utsätts för hatbrott och som ofta har en koppling till migration. Även myndighetspersoner som poliser och åklagare har intervjuats. En utgångspunkt i våra projekt är att grupper som utsätts för hatbrott bäst förstås i sitt historiska sammanhang och genom människors egna berättelser om utsatthet. Föreställningen att hatbrott mestadels begås av extremister motverkar förståelsen för brottens vardagliga och rutinbetonade karaktär, menar vi och många andra forskare.²

Slutnoter kapitel 1

1. Följande databaser har använts för sökningen efter forskningspublikationer: International Network for Hate Studies (Online Library), Libris, Google Scholar, Swepub, och LibHub. Söktermer i olika kombinationer (på svenska och engelska) har använts: hatbrott, främlingsfientliga (xenophobic) hatbrott, rasistiska hatbrott, antiromska hatbrott, antiziganism, antisemitiska hatbrott, antisemitism, islamofobiska hatbrott, islamofobi, hatbrott på nätet. Urvalsprocessen såg ut enligt följande: (1) läsning av titel och sammanfattning, (2) läsning av hela texten i specifikt utvalda publikationer. Vi laddade ner fulltextversionerna av de mest intressanta studierna (139 stycken), och följde upp referenser i dessa när de bedömdes som relevanta för vårt forskningstema. Det gav sammanlagt 221 studier i fulltextversion.

2. Studier som Iganski (2008b) utfört om skilda kategorier av personer utsatta för hatbrottshandlingar visar att brotten ofta utspelas i vardagliga situationer. Om trakasserier blir en del av vardagen, "normaliteten", är det mindre troligt att de polisanmäls. "Vardagliga" exempel kan vara trakasserier på nätet, klotter, skadegörelse och hot. I våra undersökningar vill vi bland annat visa hur kränkningar i vardagslivet och mer våldsamma former av hatbrott är sammanlänkade med varandra.

2. Hatbrottsbegreppet och konsekvenser av hatbrott

Juridisk innebörd av hatbrott i Sverige

Som redan framgått, finns inte någon egentlig juridisk definition av hatbrott i svensk lagstiftning. Begreppet hittas inte i någon lagregel, och hatbrott är därför inte en egen brottsrubricering. Däremot har termen använts i utredningar och propositioner i ungefär femton års tid. Det finns brottsrubriceringar i lagstiftningen som innefattar kränkningar på grund av grupptillhörighet. Hatbrott kan därför sägas vara ett icke-juridiskt paraplybegrepp som vanligtvis innefattar hets mot folkgrupp, olaga diskriminering samt straffskärpning på grund av gärningsmannens motiv vid en brottslig handling (Granström m.fl., 2016).

Lagen om hets mot folkgrupp har funnits i Sverige sedan 1948. Den tillkom efter andra världskriget för att skydda mot antisemitisk propaganda i huvudsak och har numera vidgats till även andra grupper i termer av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse samt sexuell läggning (BrB 16 kap. 8§). Olaga diskriminering kriminaliserades 1970 (BrB 16 kap. 9§), och sedan 2003 har personer som anser sig vara diskriminerade möjlighet att lämna in en civilrättslig stämning.

En straffskärpningsregel infördes 1994 för brott med motivet att kränka en person, folkgrupp eller annan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller (från och med 2002) sexuell läggning eller annan liknande omständighet (BrB 29 kap. 2§ 7p; Wigerfelt & Wigerfelt, 2014). Det är framför allt handlingar som faller inom ramen för denna skärpta regel som kallas hatbrott i dagligt tal.

Bedömningen av vad ett hatbrott är försvåras eftersom polis, åklagare och domstol kan ha olika syn på saken. Även om instanserna utgår från straffskärpningsregeln, kan de operationella definitionerna skilja sig åt (Djärv m.fl., 2015; Tiby,

2007). När polisen tar emot en brottsanmälan ska den utreda om det finns ett hatmotiv.¹ Även åklagaren ska bedöma om det finns ett möjligt hatbrottsmotiv, samt om motivet i så fall kan styrkas. Slutligen ska domstolen fatta beslut om det är ställt utom rimligt tvivel att den åtalade är skyldig till brott, samt om det finns ett hatbrottsmotiv (Djäv m.fl., 2015).

Kritik mot hatbrottsbegreppet

Det finns som sagt både juridiska och vetenskapliga svårigheter att definiera hatbrott. Handlingar som i dag bedöms som hatbrott har tidigare inte fått den definitionen; de har antingen klassificerats som vanliga brott eller till och med som accepterade samhälleliga och juridiska handlingar (Brax & Munthe, 2015). Jacobs och Potter påpekar i boken *Hate Crime, Criminal Law and Identity Politics* (1998) att vad som definieras som hatbrott är föränderligt över tid och mellan olika samhällssystem.

Men sådana handlingar har alltid ett primärt motiv: att kränka en annan individ på grund av dennes grupp tillhörighet (se även Blazak, 2011). För att en handling ska bli definierad som hatbrott måste den, via en juridisk process, tolkas i relation till den samhälleliga strukturen (där vissa grupper tenderar vara mer utsatta än andra). Handlingen definieras som ett hatbrott först när motivet tolkats och värderats av ett lands rättsliga instanser (Granström m.fl., 2016).

Hatbrottslagstiftningen är i grunden tänkt som ett skydd för människor som angrips för att de tillhör eller anses tillhöra en viss grupp. Chakraborti och Garland (2012) diskuterar hatbrott i relation till "andrafiering", det vill säga när vissa personer framställs som främmande, som annorlunda. "Andrafiering" har dock senare problematiserats av Chakraborti (2015). Det räcker inte att vara "annorlunda" för att kränkas, poängterar han. Det är ofta personer från de mest sårbara grupperna som utsätts.

En annan akademisk term för hatbrott är "target violence", där offer väljs utifrån grupp kategorisering (Stanklo 2001). En central aspekt är att offret är utbytbar mot någon annan med ungefär samma kännetecken, hävdar Lawrence (1999). Det är alltså inte individen som är intressant för förövarna. Det som motiverar brottet är att offret representerar en specifik grupp. Craig (2002) ser hatbrott som en kriminell

handling mot offer som valts ut på grund av förövarens fördomar (se Allport, 1954) mot en viss grupp.

Eftersom det ofta inte handlar om hat utan om fördomar borde man använda begreppet "fördomsbrott", argumenterar en del (för en diskussion om "fördomsbrott", se Iganski, 2008b). Flera studier gjorda av Iganski (2008b) på olika kategorier som blivit utsatta för hatbrott visar att brotten ofta utspelas inom ramen för vardagliga rutiner. Exempelvis kan ett bråk som startar i en tvättstuga fortsätta med att grannar använder verbala rasistiska uttryck. Även om det kanske inte fanns ett hatmotiv från början, blir ett fördomsfullt språkbruk en del av konflikten i ett sådant fall (se även Gadd, 2009).

Det finns en risk med att endast betrakta spektakulära händelser som hatbrott, eftersom detta leder till att majoriteten av hatbrotten skymms undan och att de drabbade inte får någon hjälp. Här bör påpekas att många inte är medvetna om att de utsatts för hatbrott, utan de ser sin utsatthet som en del av det normala livet (se exempelvis Blee, 2005; Moran, 2001; Stanko, 2001).

Några forskare är kritiska mot hatbrottsbegreppet och ifrågasätter både dess meningsfullhet och användbarhet. Jacobs & Potter (1998) hävdar att straffskärpning inte leder till färre gruppbaseade kränkningar. Det är mycket svårt att bevisa hatbrottsmotiv i rättskedjan, menar de, och begreppet hatbrott medför att individuella rättigheter blir grupp rättigheter som i sin tur kan leda till större motsättningar mellan grupper. Även Franklin (2002) anser att hatbrottslagstiftning kan bidra till att sådana gränser förstärks, och finner det tveksamt om straffskärpning verkligen lyckas motverka brottens underliggande orsaker.

Medling är ett alternativ eller komplement till hårdare straff. Walters (2014) studier visar att de utsatta i många fall uppfattar medling som ett sätt att få upprättelse, att bli hörda och synliggjorda. Dock måste vissa villkor vara uppfyllda för att medlingen ska fungera. Både offer och förövare ska vara väl insatta i medlingsmetodiken, de utsattas berättelser ska stå i centrum, och även förövarens perspektiv ska ges utrymme.

Medling leder emellertid oftast inte till att offrens rädsla för att bli utsatta på nytt försvinner helt. Walters ser medling, under vissa förutsättningar, som ett individuellt sätt att arbeta mot hatbrott, men menar också att medling inte räcker för att förändra de strukturella problemen i samhället som är viktiga underliggande orsaker (Walters, 2014).

Det är ett problem att politiker nöjer sig med att lagstifta om straffskärpning för hatbrottsmotiv, anser Gerstenfeld (2004) och Franklin (2002). I stället borde politiker-na arbeta mer långsiktigt med orsakerna till fördomar och våld i samhället. Bourne (2002) är skarp i sin kritik. Han menar att hatbrottslagstiftning är kontraproduktiv, bland annat därför att den individualiserar och trivialiserar rasism. Andra kritiker menar, i samma anda, att hatbrottsbegreppet är inriktat på individuella gärning-spersoner; därmed bortser man ofta från strukturer som dels kan ge grogrund för hatbrott, dels kan bli diskriminerande i sig (Card, 2001; Ray & Smith, 2001). Burnett (2013) driver tesen att rasism och rasistiskt våld har blivit en del av en etablerad diskurs som gör rasism och rasistiskt våld till något individuellt patologiskt (se även Gardell, 2015). Därför blir det problematiskt med lagstiftning i rättssystem som är avpassade för individuella fall men inte för strukturer (Granström m.fl., 2016).

Perry hävdar att begreppet hatbrott är otillfredsställande i viss mån, eftersom det täcker in allt från verbala trakasserier till extrema våldshandlingar och mord. Även om vissa handlingar inte räknas som brott i rättslig mening, utgör de allvarliga sociala problem (Perry, 2009). Bowling (1998) understryker att hatbrott inte bör betraktas som isolerade företeelser utan som en form av processer. Hatbrott måste med andra ord förstås i en specifik kontext, de bör relateras till sin samtid och sitt sammanhang (se även Granström m.fl., 2016).

Trots allt är det många som argumenterar för att hatbrottsbegreppet och lagstiftningen fungerar bra, inte minst eftersom exempelvis handlingar med grund i rasism och homofobi därmed görs till något moraliskt förkastligt och juridiskt straffbart (se exempelvis Burney & Rose, 2002; Dixon, 2010; Iganski, 2008b).

Inom forskningen anges ett antal argument för att brott med motivet att kränka någon eller några individer som tillhör eller anses tillhöra en viss grupp ska ge hårdare straff: hatbrott orsakar större psykisk skada än vid liknande brott utan hatbrottsmotiv; de utgör brott mot mänskliga rättigheter; offren får upprättelse genom att samhället skickar ett tydligt motbudskap; och straffskärpning är en markering från samhället som kan leda till en normförändring (se t.ex. Hall, 2005; Iganski, 2008b; Walters, 2014).

Konsekvenser av hatbrott

Inom forskningslitteraturen diskuteras bland annat hur hatbrott påverkar of-fret, offrets grupp, andra sårbara grupper, samt samhället i stort. Även risken för fördjupade motsättningar och misstro mellan olika grupper finns med i bilden.

Synen på hatbrott som en form av budskapsbrott som påverkar hela grupper, betonas av exempelvis Levin & McDevitt (1993). Hatbrott har därför likheter med terrorism: båda vill sprida skräck hos stora befolkningsgrupper (Blazak, 2011). Många forskare hävdar att hatbrott är värre än många andra brott, eftersom de ger en signal om att gruppen som offret anses tillhöra ska "veta sin plats" (McDevitt, m fl., 2003; Hall, 2005). Dessutom riskerar hatbrottsoffer i högre grad än andra som utsätts för liknande brott utan hatbrottsmotiv långvariga psykiska skador som fruktan, depression, ångest, panikattacker, förlorat självförtroende och sömnbesvär (Hall, 2005; Iganski, 2008b; Iganski & Lagou, 2009).

I en brittisk studie av Chakraborti, Garland & Hardy (2014) ansåg 95 procent av dem som ansåg sig utsatta för hatbrott (drygt 1 100 personer) att händelsen hade försämrat deras liv. Personer som drabbats av rasism i olika former löpte en tydligt ökad risk för fysiska och psykiska sjukdomar, noterar Berger & Sarnyal (2015) i en annan studie. McDevitt et. al (2001) menar att konsekvenserna av hatbrott skiljer sig från andra brott genom att offren är utbytbara: vem som helst i den berörda gruppen kan bli ett offer. Det är inte bara den som utsätts för brott som kan få problem efteråt, det är hela gruppen.

Vissa offer känner en konstant rädsla för att bli utsatta på nytt på grund av sin "tillhörighet" till en viss grupp (Boeckmann & Turpin-Petrosino, 2002). Enligt Craig (2002) är hatbrott en unik form av aggression, som hindrar utsatta individer och grupper från att leva ett "fritt" liv. Potentiella offer upplever att de måste vara försiktiga, och kanske dölja sin identitet om det är möjligt. Det inskränker livet. En del undviker exempelvis offentliga platser eller låter bli att gå ut när det är mörkt (Chakraborti, Garland & Hardy, 2014).

Slutnoter kapitel 2

1. Det finns en del studier som tar upp vad polisen ska fokusera på för att ta reda på om ett brott bör betraktas som hatbrott. Mason, McCulloch & Maher (2015) har undersökt polisarbete kring hatbrott i Australien, och föreslår att polisen ska leta efter skillnader mellan förövare och offer i form av grupptillhörighet. En förutsättning är att fördomar finns belagda i bevismaterialet, att man vet i vilken kontext brottet skedde, samt att tänkbara motiv är klarlagda. Parker (2009) menar att det är oerhört viktigt med bra kontakter mellan polis och minoritetsgrupper för att skapa en fungerande rättsprocess.

3. Lagstiftningens framväxt

Begreppet hatbrott och straffskärpningen (avseende gärningspersonens motiv vid en brottslig handling) i svensk lagstiftning infördes som sagt på 1990-talet. Impulserna hämtades från debatten om hatbrott i 1970- och 1980-talens USA. Därför inleder vi med en tillbakablick på hur lagstiftningen växte fram där.

USA

Begreppet slog rot i 1980-talets USA genom att sociala rörelser, som medborgarrättsrörelsen, lyckades vinna uppmärksamhet i media och påverka politiker. Aktivisterna använde sig av statistik över brott mot minoriteter samt berättelser från utsatta grupper för att påverka politiker, och under framför allt 1980- och 1990-talen infördes lagar om hatbrott (Hall, 2005; Higginbotham, 1996; Jenness & Grattet, 2001; Levin, 2002). Att sätta fingret på problemet var inte tillräckligt; aktivisterna måste även föreslå en lösning, det vill säga en lag mot hatbrott (McVeigh, Welch & Bjarnason, 2003). Det gällde att få gensvar både för problemens allvar och för behövliga åtgärder. Inte minst fick uppmärksamheten i media stor betydelse (Franklin, 2002; McVeigh, Welch & Bjarnason, 2003).

Dessa sociala rörelser var nödvändiga, men det behövdes mer för att få till stånd ny lagstiftning. En annan kritisk faktor var att aktivister som hjälpte brottsoffer, exempelvis brottsofferjourer och organisationer mot polisbrutalitet och andra former av våld mot minoritetsgrupper, började ställa krav på politikerna. Kraven råkade dessutom sammanfalla med uppmaningar från konservativa grupper om skärpta straff och nolltolerans (Jenness & Grattet, 2001).

Inledningsvis var det några delstater som införde strängare straff för hatbrott. Polisen i Boston, New York och Chicago utbildade speciella hatbrottsenheter som bland annat samlade in statistik (Levin, 2009). Till en början omfattades kategorier som ras, etnicitet och religion av begreppet, och senare under 1990-talet kom även sexuell läggning, kön och funktionshinder att inkluderas. USA:s kongress lagstifta-

de 1994 om straffskärpning för vissa federala brott om motivet var att kränka någon på grund av viss grupptillhörighet (Jenness & Grattet, 2001).

Sverige

Sverige påverkades av den amerikanska debatten och lagstiftningen, men även skeenden på hemmaplan ledde till att straffskärpning hamnade på agendan.

Kring decennieskiftet 1990 blev högerextremt våld alltmer uppmärksammat i Sverige, allt från attacker mot mottagningsboenden för nyanlända till mord på asylsökande, homosexuella och politiska motståndare. I Stockholm sköt en man utrustad med lasergevär mot personer med utländskt utseende vid flera tillfällen, och nazistiska rörelser som Vit Ariskt Motstånd (VAM) och främlingsfientliga partier som Ny Demokrati växte fram (se exempelvis Bunar, 2007; Granström, 2010; Wigerfelt & Wigerfelt, 2001, 2014).

En ökad fokusering på de så kallade Vit makt-aktivisterna och deras angrepp på minoritetsgrupper sammanföll med förändringar inom kriminalpolitiken. Straff som "vård" tonades ner och straff började i stället ses som ett uttryck för samhällets "ogillande" av vissa beteenden (Tham, 2011). Samtidigt ökade betoningen på att hjälpa och stödja brottsoffer. Under 1980-talet hade lagar stiftats, eller ändrats, som lade tonvikt på offren och deras rättigheter, och 1994 inrättades Brottsoffermyndigheten för att skydda brottsoffrens rättigheter (Tham, 2011). Den nya kriminalpolitiken innebar hårdare straff (Tiby, 2011). Alla dessa ändringar och nya fokuseringar bidrog till straffskärpning för vad som senare fick etiketten hatbrott.

Straffskärpning för brott med tydliga rasistiska motiv förordades i SOU-betänkandet *Organiserad rasism, EDU:s delbetänkande om åtgärder mot rasistiska organisationer* från 1991. Men utredarna betonade att rasism inte kan stoppas enbart genom lagstiftning. "Grundläggande förändringar av människors föreställningar om varandra kan bara åstadkommas genom att de genom uppfostran, utbildning, information eller egna erfarenheter får kunskap, insikt och förståelse för varandra. När lagstiftning ändå tillgrips är det endast som komplement till andra och viktigare åtgärder. Lagstiftning kan emellertid behövas för att markera samhällets avståndstagande och för att förhindra yttringar av rasism" (SOU 1991:75:113–114).

I propositionen *Åtgärder mot rasistisk brottslighet och etnisk diskriminering i arbetslivet* (1993/94:101) föreslog regeringen en straffskärpning för brott där motivet är att kränka någon på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller annan liknande omständighet. Enligt regeringen var propositionen delvis ett svar på det ökade rasistiska våldet i samhället. I bakgrunden fanns även krav från FN på ett svenskt förbud mot rasistiska organisationer, eftersom Sverige skrivit under FN-konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering.

Regeringen framhöll följande: "Det farligaste av allt är inte nödvändigtvis de rasistiska dåden som sådana – det farligaste är snarare likgiltigheten och den gradvisa tillvänjningen, att olika uttryck för rasism uppfattas som naturliga och legitima inslag i samhällslivet" (prop. 1993/94:101:15).

Vidare är det underförstått att lagstiftningen ska påverka normbildningen: "Den som attackerar eller hotar människor därför att de kommer från ett annat land eller annan kultur skall veta att han eller hon därmed ställer sig vid sidan om de normer som gäller i Sverige" (prop. 1993/94:101:16). Med andra ord kan lagen sägas ha en uttrycksfunktion, den sänder ett antirasistiskt budskap (se även Brax, 2014).

Förslaget till straffskärpning hade alltså fokus på rasism, vilket Riksförbundet för sexuellt likaberättande, RFSL, kritiserade i sitt remissvar. Men regeringen ville inte uttryckligen ange sexuell läggning som en egen kategori.

Detta ändrades 2002, när regeringen i propositionen *Hets mot folkgrupp, m.m.* föreslog att straffskärpningsregeln i 29 kap. 2 § 7 tydligt skulle omfatta även sexuell läggning (prop. 2001/02:59). Regeringen ville också ge domstolarna möjlighet att skärpa straffet om motivet var att kränka en person på grund av "exempelvis transvestism eller transsexualism" (prop. 2001/02:59:13). Förslaget till lagändring var föranlett av homosexuellas mycket utsatta ställning i samhället (prop. 2001/02:59).

I dag lyder lagen så här:

"Såsom försvårande omständigheter vid bedömningen av straffvärdet skall, vid sidan av vad som gäller för varje enskild brottstyp, särskilt beaktas ... Om ett motiv för brottet varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning eller annan liknande omständighet." (BrB 29 kap. 2§ 7p)

Det förs en kontinuerlig debatt om vilka som ska innefattas i lagstiftningen. I exempelvis USA fanns 2011 upp till sju grupper i olika delstatslagar. Fyrtiofyra delstater tar med ras/etnicitet och religion, 32 inkluderar funktionshinder, 31 sexuell läggning, 28 kön, medan 14 delstater även nämner ålder, 13 nämner könsöverskridande identitet och 5 inkluderar kategorin hemlösa (Blazak, 2011).

Risken finns att vissa sårbara grupper inte kommer med i lagstiftningen (och statistiken), eftersom de är alltför svaga för att påverka politiker och andra opinionsbildare. En viss hierarki kan därför skapas, där vissa grupper får mer uppmärksamhet och stöd än andra (Chakraborti, 2015). Bland dessa sårbara framhålls ofta de hemlösa, en grupp som inte omfattas av den svenska straffskärpningsregeln (hatbrott).

4. Forskning och teorier om orsaker och beteenden vid hatbrott

Teorier och förklaringar avseende hatbrott är ofta specifika för olika ämnesområden. Både Craig (2002) och Perry (2009) menar att det i stort sett saknas "egna" teoretiska resonemang inom hatbrottsforskningen. Teorier och forskning inom psykologi, socialpsykologi och pedagogik lägger oftast betoningen på individnivå eller grupp-nivå samt på socialt lärande. Annan forskning bygger huvudsakligen på sociologiska och kriminologiska modeller. Ett exempel är den så kallade "strainteorin", som innebär att vissa personer känner sig frustrerade över att inte "lyckas" i en föränderlig värld, något som kan leda vidare till hatbeteenden.

Strukturella förklaringar till hatbrott används exempelvis inom sociologi och kriminologi, medan gränser i vid bemärkelse, kopplat till inkludering och exkludering, är framträdande inom geografi och kulturgeografi. Politiska partiers och diskursers påverkan behandlas främst inom statsvetenskap. Ekonomiska krisers effekter på hatbrott lyfts fram inom nationalekonomi och ekonomisk historia, medan forskning inom historia mestadels fokuserar på hur hatbrott manifesterats vid skilda tidpunkter och platser. Även inom andra ämnen pågår forskning i ämnet.

Men det är inte ovanligt att forskare inom hatbrottsfältet arbetar mång- och tvärvetenskapligt. Ibland använder forskare inom en viss disciplin forskning och teorier från andra ämnen. Begreppen "vi" och "dom" anammas exempelvis inom i stort sett alla discipliner som intresserar sig för ämnet (se vidare Hall, 2015).

Om förhållanden mellan grupper och strukturer

Förhållanden mellan grupper och strukturer är ett vetenskapligt fält med fokus på maktrelationer i samhället. I terminologin återkommer ofta begrepp som identitet,

processer, kategoriseringar, hierarkier, med mera. Något förenklat är "strukturer" synonymt med de mönster som blir synliga när man undersöker människors (exempelvis grupper och kategoriers) möjligheter i samhället. Ett vanligt tema hos forskare som studerar hatbrott, är diskussionen om "vi" och "dom". Självdefinitionen av vilka "vi" är och var gränsen bör dras mot "dom" är grundläggande i kollektiva identitetsskapande processer, betonar Tilly (2000). Dessa processer vidmakthålls genom ett kontinuerligt återskapande av kategoriseringar som visar sig i språk, normer och ritualer. Med hjälp av sociala kategorier konstruerar och bevarar grupper därmed sina gränser.

Perry (2001) hävdar att den strukturella, institutionella diskrimineringen mot minoriteter utifrån ras, etnicitet, religion och sexualitet lagt grunderna för individuella hatbrott under århundraden. Med struktur menar Perry hur makt och resurser fördelas och hur relationer mellan människor gestaltar sig. Varje enskilt hatbrott blir en byggsten i hatstrukturen, som i sin tur ger stöd åt individernas handlingar. Enligt Perry kan hatbrott därmed ses som en mekanism som vidmakthåller maktrelationer. När förtryckta grupper försöker omdefiniera sin egen underordning, kan det leda till våldsamma handlingar utförda av andra mer överordnade grupper som vill slå vakt om den gamla ordningen (Perry, 2001; 2002; 2003).

Chakraborti & Garlands (2009) forskning om hatbrott i Storbritannien visar att en del av förövarna kan kategoriseras som vita unga män som endast i lägre grad har kriminell bakgrund. I en studie av förövare av rasistiska hatbrott i Manchester i början av 1990-talet visade Ray & Smith (2001) att männen vanligtvis bodde i socialt belastade "vita" bostadsområden och ofta hade låg utbildning. De kom från splittade familjer och våld sågs som ett relevant medel vid konflikter. De betraktade sig själva som de reella offren i samhället – de var exkluderade, undervärderade och kulturellt osynliga eftersom de var fattiga, vita män som ingen brydde sig om (Ray & Smith, 2001).

I en senare studie underströk Ray, Smith & Wastell (2004) att de undersökta förövarna av hatbrott bar på en stark känsla av maktlöshet. Även Chakraborti (2015) poängterar att vissa hatbrott beror på att förövarna upplever sig som "maktlösa", vilket ibland leder till verbala hot i vanmakt över den egna negativt uppfattade situationen. Franklins (2002) undersökningar visade att många hade vuxit upp i miljöer där våld var ett vanligt sätt att hantera konflikter. Flera av förövarna upplevde att ingen brydde sig om dem. De såg hatbrott som en metod att få erkännande.

Willems (1995) hävdar att ekonomiska problem, upplösning av sociala normer samt snabb social och rumslig mobilitet är några faktorer som kan leda till fler hatbrott. Inte minst i tider av ekonomisk nedgång kan vissa utsatta grupper komma i konflikt med andra liknande grupper (Athwal, Bourne & Wood, 2010; Bobo, 1988; Green et al, 2001; Iganski, 2008a; Olzak, 1992; Scheepers et al, 2002).

Strainteorin

Forskningen som beskrivs ovan har nära band med annan forskning byggd på strainteorin. Engelskans *strain* kan översättas med "frustration".

Strainteorin utvecklades av den amerikanske sociologen Merton (1949) och är i dag en betydande teori inom kriminologisk forskning. Det finns inbyggda sociala förväntningar om att individer ska uppnå vissa socialt accepterade mål, säger teorin, men många saknar medel för att leva upp till målen. Det är denna motsättning mellan mål och medel som Merton definierar som *strain*. Vissa förövare av hatbrott, som riskerar en nedåtgående mobilitet och känner frustration, ser sig själva som offer och menar att de försvarar sig mot de pågående förändringarna i samhället (Green, et al., 1998; McDevitt et al., 2003; Ray & Smith, 2001).

Men varför är det bara vissa personer som begår hatbrott? Varför känner inte andra, med liknande bakgrund och omständigheter, samma frustration? Här saknas förklaringar i forskningslitteraturen till stor del (se exempelvis Hall, 2015). Individuell frustration som utlöses av samhällsförändringar är strainteorins primära förklaring till förekomsten av hatbrott.

Psykologiska, socialpsykologiska och pedagogiska teorier

Fördomar, stereotyper och deras koppling till hatbrott behandlas inom psykologi, socialpsykologi och pedagogik. Det finns olika tolkningar av varför rasistiskt våld och hatbrott manifesteras. Forskning och teorier om socialt lärande fokuserar på fördomar och granskar hur attityder och beteenden blir inlärd i barndomen

(Miller & Glas, 1989; Miller & Sears, 1986).¹ Några individcentrerade psykologiska tolkningar koncentrerar sig på auktoritära personligheter (Adorno, et al., 1950; Altmeyer, 1981). Andra relaterar till vissa personlighetsdrag som ofta kallas *The Big Five* (öppenhet, samvetsgrannhet, inåtvänd/utåtriktad, vänlighet och neurotiska drag). Sådana drag anses påverka attityder och beteenden gentemot "de andra" (Ekehammar & Akrami, 2003).

Social dominanst teori utgår från att människor har olika önskan att dominera över andra. De som vill härska tenderar att ha fler fördomar om andra, medan den egna gruppen anses överlägsen (se till exempel Sanius & Pratto, 1999; Walters, Brown & Wiedlitzka, 2016).

Det finns socialpsykologiska tolkningar som inte nöjer sig med att försöka peka ut den enskilda individens potentiella risk att bli en förövare; de undersöker även vilka miljöer och situationer som kan ge upphov till hatbrott (se, bland annat, Hamm, 1994; Wahl, 2002). Ett sådant exempel är en tysk studie byggd på polisutredningar samt på intervjuer med 128 ungdomar med öppna rasistiska åsikter och beteenden. En majoritet av ungdomarna hade redan som barn uppvisat ett aggressivt handlande, och de uttryckte rädsla inför vad de uppfattade som främmande. Flertalet hade växt upp i dysfunktionella familjer (Wahl, 2002).

I en amerikansk undersökning av McDevitt, Levin & Bennett (2003), byggd på intervjuer med förövare, poliser och offer, delades förövarna in i fyra grupper: spänningssökare, defensiva förövare (sådana som vill skydda sin makt och "sitt territorium"), vedergällare samt missionsförövare (som vill rädda landet och världen till exempel). Spänningssökarna var den största gruppen. Grunden för deras angrepp var dels fördomar mot vissa personer och grupper, dels en känsla för dramatik och makt. Det ska dock understrykas att de flesta hatbrott inte begås av extremister (Iganski, 2008b).

Grupphotsteori, attityder och beteenden

Minoritetsgruppens storlek i ett visst geografiskt område som gruppen delar med majoritetsbefolkningen påverkar främlingsfientliga attityder och beteenden. Denna så kallade grupphotsteori diskuteras av Blalock (1957), Blumer (1958) och Dixon (2006). Vissa forskare hävdar att hotet måste vara reellt (till exempel Bobo,

1983), medan andra (som Sniderman & Hagendoorn, 2007) betonar att det räck-
er med fördomsfulla föreställningar om en minoritetsgrupp. Hoten har också mer
symbolisk eller kulturell karaktär ibland (Fetzer, 2000; Hjerm & Nagayoshi, 2011;
McLaren & Johnsson, 2007), och kan förstärkas av politiker (Bohman, 2011).

Enligt Frost (2007) är det inte bara uttalat främlingsfientliga politiker som påverkar
diskursen – när de exempelvis pekar ut asylsökande (främst muslimer) som ett hot
– utan även politiker inom mer etablerade partier. Frosts studier i Storbritannien
visar på hur den politiska och mediala retoriken påverkar bland annat delar av ar-
betarklassen, främst sådana som är negativt drabbade av strukturella och sociala
förändringar. Invandring och minoriteter pekas ut som roten till alla problem. Det
finns ett tydligt samband mellan samhälleliga diskurser och syndabockstänkandet
hos vissa förövare av hatbrott, menar Frost.

Slutnoter kapitel 4

1. Negativa attityder om "de andra" leder inte alltid till ett visst beteende. Ibland kan ett be-
teende leda till nya attityder, som när "rasistiskt" våld ger impulser till rasistiska åsikter.
Vissa personer kan dras till våldsamma grupper och därefter forma en rasistisk eller homofob
världsbild (Blee, 2007).

5. Statistik om utsatthet och polisanmälningar

Brottsförebyggande rådet (Brå) började 2006 redovisa årlig statistik över polisanmälningar med identifierade hatbrottsmotiv och över självrapporterad utsatthet för hatbrott med utgångspunkt från Nationella trygghetsundersökningar.

Brå:s definition av hatbrott påverkar statistiken i sig, men den kan också påverka hur hatbrott tolkas av rättsväsendet och allmänheten. År 2008 ändrade Brå sin definition. Det innebar att även så kallade främlingsfientliga brott mellan minoriteter samt mellan minoriteter och majoriteten kategoriserades som hatbrott. Därför är det svårt att jämföra statistik före och efter 2008 (Djärv m.fl., 2015). Enligt Brå hör en person till majoriteten i Sverige om personen tillhör eller uppfattas tillhöra den etniska majoriteten, och hör till minoriteten om personen tillhör eller anses tillhöra en etnisk minoritetsgrupp (Djärv m.fl., 2015).

Under 2014 gjordes 6 270 polisanmälningar som innehöll ett identifierat hatbrottsmotiv (Djärv m.fl., 2015). Det är den högsta nivån sedan Brå började mäta. Men det är svårt att bedöma om dessa statistiska siffror beror på att det är fler som blir utsatta, om det handlar om ändrat anmälningsbeteende eller om polisen blivit mer uppmärksam på eventuella hatbrottsmotiv. Av dessa anmälningar hade 69 procent (drygt 4 310 fall) främlingsfientliga och rasistiska motiv – underavdelningarna afrofobiska och antiromska hatbrott stod för 25 procent respektive 7 procent.

Till kategorin främlingsfientliga/rasistiska hatbrott räknas fall där motivet är att kränka någon på grund av hudfärg, nationalitet eller etnisk bakgrund. Om en utsatt person själv anser att kränkningen beror på att hon eller han är, eller anses vara, afrosvensk eller har mörk hudfärg, räknas anmälan som afrofobisk i Brå:s statistik. På motsvarande sätt kategoriseras främlingsfientliga och rasistiska hatbrott som antiromska om den utsatta personen uppfattar att kränkningen beror på att han eller hon är rom eller registreras som rom (Djärv m.fl., 2015).

Tio procent (640 anmälningar) hade sexuell läggning som motiv, 8 procent (490 anmälningar) hade islamofobiska motiv, 8 procent (490) hade kristofobiska och

andra antireligiösa motiv, 4 procent (270) hade antisemitiska motiv samt 1 procent (70 anmälningar) transfobiska motiv. När det finns mer än ett hatbrottsmotiv tar Brå fasta på det mest framträdande motivet i sin statistik (Djärv m.fl., 2015).

I kapitel 6–10 i kunskapsöversikten presenteras mer specifik statistik över anmälda främlingsfientliga och rasistiska (inklusive afrofobiska, antiromska), antisemitiska och islamofobiska hatbrott.

Polisanmälningar med identifierade hatbrottsmotiv 2014 fördelade sig enligt följande: olaga hot och ofredande (43 procent), våldsbrott (15 procent), ärekränkning (14 procent), hets mot folkgrupp (11 procent), skadegörelse (7 procent), klotter (4 procent), olaga diskriminering (3 procent), övriga brott (4 procent).

De vanligaste brottsplatserna var allmänna platser som gator och parker, och i 13 procent av fallen handlade det om det egna hemmet. Internet respektive offrets arbetsplats stod för 11 procent. Vid afrofobiska hatbrott var arbetet en vanligare brottsplats än hos övriga kategorier, vid antisemitiska och islamofobiska hatbrott var internet mest framträdande (Djärv m.fl., 2015). Gärningspersonen var obekant i ungefär 58 procent av fallen, var bekant i 33 procent av fallen (exempelvis en granne, skolkamrat eller kollega), och i 6 procent av hatbrotten var gärningspersonen en närstående (Djärv m.fl., 2015).

Masons (2005) undersökningar av hatbrott med rasistiska eller homofobiska motiv i England och Wales visade, till skillnad från Brå:s siffror, att mer än hälften av offren kände igen förövarna. De senare bodde ofta i närheten, och brottsplatserna fanns i det egna hemmets närhet många gånger. Många förövare var alltså kända, men tillhörde samtidigt inte offrets vänner eller närmare bekanta.

Cirka 5 procent av hatbrotten i Sverige som hade anmälts 2013, och handlagts senast den 31 maj 2015, personupplärades. Personupplärning är fall som gått till åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse. Drygt en tredjedel av anmälningarna avskrevs direkt och hälften lades ner efter en tids utredning (Djärv m.fl., 2015).

Brå:s statistik är inte helt rättvisande enligt rapporten *Hatbrott – en granskning av åklagarnas handläggning* (2016), författad av åklagare vid Utvecklingscentrum i Malmö. En del fall som kategoriserats som hatbrott är inte hatbrott i straffrättslig mening. Det kan också finnas fall som borde ha kategoriserats som hatbrott, men som inte klassats så (Tillsynsrapport 2016:1).

Mörkertalet beräknas vara omfattande. De utsatta låter kanske bli att anmäla av en rad skäl: händelsen bedöms som trivial; den utsatta känner skam och vill inte figurera i en rättsprocess; man tror inte att en polisanmälan ska leda till något åtal; man är rädd att bli ertappad med att exempelvis sakna uppehållstillstånd; eller rädd för vedergällning från gärningspersoner (Djärv m.fl., 2015; Andersson & Mellgren, 2016).

Sveriges har i ett internationellt perspektiv en hög anmälningsbenägenhet i allmänhet. Samtidigt noterar forskning att flera minoritetsgrupper har lågt förtroende för rättsväsendet, inte minst för polisen. Studier av Andersson & Mellgren (2015) visar att polisens agerande har betydelse för människors benägenhet att anmäla. Polisen måste bli bättre på sitt bemötande, och sådant som ofta anses som lindriga brott, som olaga hot och ofredande med hatbrottsmotiv måste tas på större allvar, understryker forskarna (Andersson & Mellgren, 2015). En diskussion kring anmälningsbenägenheten hos utsatta grupper finns i några av de följande kapitlen.

Nationella trygghetsundersökningen (NTU) från 2014 ger belägg för att det är få hatbrott som anmäls. Undersökningen bygger på självrapporterad utsatthet bland Sveriges folkbokförda befolkning i åldrarna 16–79 år. NTU valde ut 20 000 personer och 12 000 svarade på frågorna. Det innebar en svarsfrekvens på 61 procent. De allra flesta deltog genom telefonintervjuer, men ett mindre antal svarade på en brevenkät.

Även om exempelvis social förväntan att svara i en viss riktning, kan påverka vad människor säger, anses självdeklarationsundersökningar ge tillförlitliga resultat (Junger-Tas & Marshall, 1999). Antalet personer som svarade att de blivit utsatta för hatbrott skulle antagligen bli högre om undersökningen hade riktats till grupper som oftare är utsatta. Men religion och etnicitet finns inte med i Sveriges officiella statistik, så därför går det inte att ge helt tillförlitliga siffror över hur många som skulle klassificeras som exempelvis judar, muslimer och romer.

Enligt NTU utsattes 2013 ungefär 136 000 personer (1,8 procent av befolkningen) i 16–79 års ålder för 262 000 främlingsfientliga och rasistiska hatbrott (NTU 2014). Uppskattningsvis 35 000 (0,5 procent av befolkningen) utsattes för antireligiösa hatbrott och cirka 25 000 personer (0,3 procent) utsattes för 42 000 homofobiska hatbrott. Det är de högsta siffrorna som uppmätts för främlingsfientliga och rasistiska hatbrott sedan mätningarna startade 2006.

Ofta är det yngre personer som drabbas. Vid de främlingsfientliga och rasistiskt uppfattade hatbrotten var 75 procent av de utsatta yngre än 45 år, och för de antireligiösa hatbrotten var motsvarande siffra 71 procent (Djärv m.fl., 2015).

Det är svårt att bedöma om antalet uppfattade hatbrott överensstämmer med antalet faktiska hatbrott. Våra egna undersökningar visar att många intervjupersoner var väldigt osäkra på vad hatbrott egentligen innebär (med undantag för våldsbrott). De mer vardagliga kränkningarna sågs ofta inte som sådana brott. Andelen utsatta kan därför vara större än vad NTU:s siffror visar (se exempelvis Wigerfelt, Wigerfelt & Kiiskinen, 2014).

6. Främlingsfientliga och rasistiska hatbrott

I detta kapitel introduceras kategorin främlingsfientliga och rasistiska hatbrott. Hit räknas afrofobiska och antiromska hatbrott, två underkategorier som särredovisas i kapitlen 7 och 8. Vi behandlar dock inte den mycket omfattande litteraturen om rasism utan nöjer oss med några dimensioner av begreppet. I kapitlet beskrivs en studie kring mordet på Gerard Gbeye i Klippan, ett prejudicerande fall som ledde till straffskärpning på grund av rasistiska motiv.

Enligt Brå identifierades 2014 drygt 4 310 polisanmälningar med främlingsfientliga och rasistiska motiv, en ökning med 8 procent sedan 2013 och med 14 procent sedan 2010. Det rörde sig bland annat om skadegörelse, ofredanden eller misshandel på grund av att gärningspersoner uppfattat den utsatta som tillhörande en viss kategori baserad på hudfärg, nationalitet eller etnisk bakgrund. Hela 95 procent av dessa hatbrott begicks mot minoritetsgrupper. Gärningspersonerna var i 84 procent av fallen en individ som räknas till majoritetsbefolkningen, och vid 11 procent av anmälningarna hörde gärningspersonen till en annan minoritetsgrupp. Ungefär 5 procent av anmälningarna gällde anmälda brott av någon från en minoritetsgrupp mot någon från majoritetsbefolkningen.

Inom kategorin främlingsfientliga och rasistiska motiv begicks flertalet brott av personer från majoritetsbefolkningen (88 procent), och i 9 procent av anmälningarna handlade det om personer från en minoritet som gav sig på en annan minoritet. Vid 3 procent av fallen begick en minoritetsperson ett hatbrott mot någon i majoritetsbefolkningen (Djäv m.fl., 2015). Inom kategorin främlingsfientliga och rasistiska hatbrott var olaga hot och ofredande vanligast (43 procent av fallen). Denna brotts-typ innehåller allt från trakasserier till dödshot. Våldsbrott, som misshandel, dråp och mord, stod för 15 procent.

Rasismbegreppet

Litteraturen kring rasism är mycket omfattande, och kommer inte att behandlas här. Vårt fokus ligger på rasistiska hatbrott i Sverige. Två dimensioner är dock av intresse även för vår kunskapsöversikt. Den första gäller definitioner av begreppet rasism och "översättningar" av begreppet från exempelvis amerikanska förhållanden till Sverige. Den andra dimensionen rör relationen mellan individ och samhällsstruktur. Ska fokus läggas på individen – vem som är rasist och vad ett rasistiskt beteende är – eller bör man koncentrera sig på rasism som en del av sociala strukturer och institutioner?

Skiftande historiska händelser och processer har lett till olika varianter av rasism. Den finns på olika sociala nivåer och i många sammanhang (Brah, 1993). Det går inte alltid att jämföra rasistiska hatbrott i USA och Sverige, eftersom rashierarkier och historiska processer ser olika ut på skilda platser (Omi & Winant, 1994). Varje kategori, som afrofobi och antiziganism, har sin egen historiska koppling och logik. Trakasserier, exkludering och våld tar sig växlande uttryck beroende på hur människor kategoriseras. Varje land har sin egen praxis och sina egna diskurser som legitimerar hatbrotten.

Rasistiska diskurser kan ses som underliggande föreställningar som blir synliga via yttre attribut och makthierarkier, enligt van Dijk (1993). Det kan till exempel innebära att en uppfattning av en persons hudfärg knyts ihop med föreställningar om personens intellektuella utveckling och kulturella tillhörighet.

Om fokus läggs på strukturer och institutioner, kan konsekvenserna av en enskild individs agerande bli rasistisk trots att det inte finns några rasistiska motiv bakom. Det är snarare samhällets strukturer och institutioner som orsakar handlingar. Fokus flyttas från vad rasism är till hur rasism uttrycks i praxis och inom vissa regelverk (Ericsson, 2016; Wellman, 1993).

Begreppet vardagsrasism förenar strukturell och institutionell rasism med vardagens rutiner – strukturer länkas samman med vardagliga attityder, fördomar och beteenden. Här finns ofta ett underliggande budskap som bygger på föreställningar om skillnad, om att vissa inte hör hemma i "vår" gemenskap och "vårt" geografiska rum. Essed (1991) hävdar att vardagsrasismen aktiverar underliggande maktrelationer på ett subtilt sätt. Även om det är en viss person som uttrycker eller praktiserar rasism, har personens agerande med grupp-makt och sociala strukturer att göra.

Prejudicerande fall för straffskärpning med rasistiska motiv

Vi som författat denna rapport har tidigare studerat rasistiska hatbrott i en svensk kontext. Boken *Rasismens yttringar. Exemplet Klippan* (2001) och artikeln "A Challenge to Multiculturalism: Everyday Racism and Hate Crime in a Small Swedish Town" (2014) publicerad i tidskriften *OMNES* bygger på ett omfattande intervju-material, en enkät, tidningsartiklar, dokument samt rättsmaterial kring rasistiska hatbrott i skånska Klippan. I det följande presenteras några resultat från denna forskning.

En septemberdag 1995 hittades en ung man knivhuggen till döds i ett buskage i centrala Klippan. Mannen visade sig vara från Elfenbenskusten och hette Gerard Gbeye. Han hade sökt asyl i Sverige under namnet Patric Nadji, ett namn som sedan användes i massmedia och under rättegångarna. Gbeye hade kommit med nattbussen från Helsingborg och skulle besöka en vän i Klippan. Han uppmärksammades på grund av sin hudfärg av en grupp ungdomar med högerextrema åsikter som hade festat på en lokal krog. Två av ungdomarna, en 16-åring och en 18-åring, följde efter honom. Efter en stund stack 16-åringen en kniv i bröstet på Gbeye (Wigerfelt & Wigerfelt, 2001; 2014).

År 1996 dömdes gärningsmännen till strängare straff än normalt, med hänsyn tagen till deras ålder, i enlighet med straffskärpningsregeln för brott med rasistiska motiv (Wigerfelt & Wigerfelt, 2001; 2014). Tingsrätten ansåg att 16-åringen "utan någon som helst provokation från Patric Nadji angripit denne. Patric Nadji har vid angreppet varit ensam, oförberedd och försvarslös. Angreppet har varit brutalt. Motivet för övergreppet har varit att kränka Patric Nadji på grund av dennes hudfärg." Sextonåringen dömdes till sex års fängelse och 18-åringen fick fem år för "medhjälp"; dessutom skulle de betala skadestånd till offrets släktingar (Dom Klippans Tingsrätt, 960322, Nr DB 57).

Både åklagaren och de två ungdomarna överklagade. Efter nya förhandlingar kom hovrättens dom: även om det rasistiska motivet utgjorde en försvårande omständighet vid bedömning av straffvärdet, ansågs 16-åringen vara för ung för fängelse (Wigerfelt & Wigerfelt, 2001; 2014). "Ett så grovt våldsbrott som [16-åringen] gjort sig skyldig till är av så samhällsfarlig art att det påkallar ett mycket kraftfullt ingripande. Sådana hänsyn har emellertid i betydande utsträckning tillgodosetts

genom att [16-åringen] numera varit berövad friheten som häktad sammanlagt 235 dagar.” Han dömdes till vård inom socialtjänsten, och Gbeyos släktingar fick inte något skadestånd (NJA 1996:509).

Domen överklagades till Högsta domstolen av riksåklagaren. Han yrkade att 16-åringen skulle dömas till fängelse, vilket också blev resultatet. Straffskärpningen tillämpades eftersom ”ett motiv för gärningen varit att kränka Patric Nadji på grund av hans hudfärg eller ursprung”. Detta gav fyra års fängelse samt skadestånd till offrets släktingar (NJA 1996:509). Domstolsbeslutet i det så kallade Klippanmålet blev prejudicerande för vad som några år senare började kallas hatbrott (Borgeke & Sterzel, 2009).

Varför Klippan?

En tydlig och öppen rasism blev märkbar i Klippan, en liten ort i nordvästra Skåne, i början av 1990-talet. Men många vuxna lyckades inte tolka de oroande tecknen. Ungdomar utförde en rad öppna rasistiska handlingar mot flyktingar och invandrare, som oftast avfärdades som ungdomsprotester som skulle gå över efter ett tag. Denna tendens att inte se problemens omfattning i ögonen var inte alls unikt för Klippan. Man stod överlag handfallna inför upprepade rasistiska yttringar på flera platser i landet (Wigerfelt & Wigerfelt 2001, 2014). I dag skulle vi kalla sådana manifestationer hatbrott i många fall.

Med tiden uppstod allvarliga motsättningar mellan ”etniskt” svenska och invandrade ungdomar i Klippan. Det som började med bråk mellan olika gäng blev mer och mer polariserat när några ungdomar som kallade sig rasister influerades av Vit makt-rörelsen. En viktig del i spridandet stod Vit makt-musiken för. Den triggade hatet och skapade gemenskap inom gruppen. För några ungdomar gick vägen från ett slags allmän främlingsfientlighet, över till öppen rasism, och sedan vidare till en mer uttalad nazism.

Vid tiden för mordet på Gerard Gbeyo hade det så kallade rasistgänget vuxit till en löst sammansatt grupp med 30-40 ungdomar i olika åldrar med öppet rasistiska åsikter. Inom gruppen fanns en kärntrupp med klart uttalade nazistiska sympatier. De två som dömdes för mordet tillhörde denna kärna (Wigerfelt & Wigerfelt 2001; 2014).

Flera av de intervjuade ungdomarna ansåg att det var orättvist att asylsökande "främlingar" i Klippan fick ta del av svensk välfärd. Detta var något som diskuterades i hemmen. Påståendet att "utlänningarna" fick saker som de själva hade nekats var ett genomgående tema som unga våldsutövare nämnde för polis och media. Flera aktivister hävdade att de hade stöd från vuxensamhället, men sade också att de vuxna inte vågade göra något. De unga nazisterna gjorde något åt "problemen", medan de vuxna "bara pratade". Vidare såg de inte sig själva som extremister utan som bevarare av nationen och "den vita rasen" (Wigerfelt & Wigerfelt, 2001; 2014).

Vid våra intervjuer med ungdomar inom högerextrema grupper i Klippan framkom att bråk med invandrare, men även spänningssökande och gruppgemenskap, var viktiga orsaker att aktivera sig. Forskning visar att många som går in i rasistiska och andra extrema ungdomsmiljöer primärt är på jakt efter vänskap och acceptans. Sökandet efter status och identitet är ett annat vanligt motiv. Personer som inte lyckats etablera en egen positiv identitet och status i förhållande till skola, arbete, sport eller andra sociala aktiviteter och sammanhang kan försöka vinna respekt genom att ansluta till grupper med farlig och skrämmande image (Wigerfelt & Wigerfelt, 2001; 2014, se även Björge & Carlsson, 1999).

Det finns psykologiska och aktörsinriktade förklaringar till hatbrottet i Klippan. Deltagandet i rasistiska och nazistiska grupperingar förstärkte livskänslan genom att man närmade sig faran och våldet. Musiken, alkoholen, konserterna och de kollektiva mötena intensifierade känsloupplevelserna. En del som engagerar sig i extrema politiska grupperingar representerar en personlighetstyp som kan beskrivas som spänningssökare (McDevitt, Levin & Bennett, 2003). I linje med detta resonemang finner Löw att vissa ungdomar som går in i militanta och nynazistiska grupperingar främst tilltalas av deras våldsamma och militaristiska sidor. Vapenbrödraskap, maskulinitetskult och vapenmystik utgör en speciell lockelse för vissa pojkar och unga män (Löw, 1993).

Forskare som studerat orsakerna till ökningen av rasistiska och främlingsfientliga hatbrott i 1990-talets Sverige har lyft fram ett antal samspelande faktorer. Den ekonomiska krisen i Sverige sammanföll med att antalet asylsökande ökade kraftigt, inte minst under inbördeskriget i dåvarande Jugoslavien (Bunar 2007; Löw, 1995).

I början av 1990-talet fanns partier som motsatte sig flyktinginvandring representerade i kommunfullmäktige i Klippan. De fångade upp och förstärkte negativa attityder gentemot "främlingar" som fick bli syndabockar. Många högerextrema

aktivister upplevde sig ha stöd av både de vuxna och av politiska partier (Wigerfelt & Wigerfelt, 2001; 2014). Hatbrott är ibland relaterade till "en politisk möjlighetsstruktur", där acceptans från delar av lokalsamhället och diskurser om "de andra" spelar stor roll (Koopmans, 1996; Wigerfelt & Wigerfelt, 2001; 2014).

En annan faktor som kanske hade betydelse var att Klippan var ett brukssamhälle. Det fanns en dominerande industrisektor som dock var på nedgång under hela 1990-talet. Sådana samhällen tenderar att utmärkas av en stark uppdelning mellan "vi och dom" (Björge, 1997). Bruksorter på "nedgång", som utsätts för en omvandlingsprocess, kan vara en grogrund för hatbrott (Wigerfelt & Wigerfelt, 2014). En kombination av lokal omvandling och mer övergripande strukturella förändringar – som jordbrukets minskade betydelse och hela industrisamhällets tillbakagång – kan generera en förstärkt känsla av otrygghet hos människor (Wigerfelt & Wigerfelt, 2014). Otryggheten kan dessutom intensifieras av en samhällsekonomisk kris av det slag som Sverige genomlevde på 1990-talet.

Kampen om knappa resurser som pengar, arbete, bostad, sociala tjänster och fritidsutbud, samt fördelningen av resurserna, ligger bakom stora delar av främlingsfientligheten och våldet mot invandrare och asylsökande. Det hävdar Björge och Carlsson i sina studier om rasism och nazism i Norge (1999). Händelserna i Klippan kan delvis förstås på liknande sätt. Det finns med andra ord många dimensioner bakom våldet, men det bör framhållas att just rasism är en viktig komponent i hatbrotten i kommunen.

7. Afrofobiska hatbrott

Den största undergruppen inom Brå:s kategori främlingsfientliga/rasistiska hatbrott är afrofobiska hatbrott. De utgör ungefär 25 procent av hatbroten inom kategorin (1 080 anmälningar 2014), vilket innebär en ökning med 31 procent på fem år.

Om personen som utsätts för brottet är, eller uppfattas vara, afrosvensk (exempelvis på grund av mörk hudfärg och vissa fenotypiska drag) och om grupptillhörighet utgör motivet för brottet, räknar Brå polisanmälan som ett afrofobiskt hatbrott i sin statistik. Den vanligaste brottstypen är olaga hot och ofredande (37 procent av fallen) och den näst vanligaste är våldsbrott (21 procent).

Våldsbrotten utgör en högre andel av de afrofobiska hatbroten än av hatbroten i allmänhet (där den är 15 procent). Olaga hot och ofredande sker ofta på den utsatta personens arbetsplats, på allmän plats, kring hemmet eller på internet. I flertalet fall är gärningspersonen okänd, men även ytligt bekanta hör till vanligheten. Våldsbrotten begås många gånger på allmän plats av okända förövare, men också på skolor och arbetsplatser (Djäv m.fl., 2015).

Litteratur om afrofobi, rasism och afrofobiska hatbrott

Litteraturen om afrofobiska hatbrott är relativt sparsam och den berör mestadels USA. Amerikanska studier visar att svarta är de vanligaste hatbrottsoffren i landet, en grupp som utsatts för långvarigt förtryck och diskriminering (Levin, 2009).

Det är anmärkningsvärt att ytterst lite forskning om hatbrott handlar om just svarta, anser Gerstenfeldt (Gerstenfeldt, 2004). Fåtalet studier som ändå behandlar hatbrott mot svarta i USA kretsar ofta kring den våg av mordbränder som riktades mot svarta kyrkor under främst 1990-talet (Carter, 1999; Soule & Van Dyke, 1999). Mordbränderna beskrivs som speciellt oroande, eftersom kyrkorna spelar en central roll för många svarta i USA (Gerstenfeldt, 2004, 2011).

En av de första studierna om hatbrott gentemot svarta amerikaner publicerades av Torres (1999). Studien, som främst baserades på statistik från FBI, visade en ökning av hatbrotten gentemot svarta 1992–1996. Torres tolkade detta som en reaktion på en pågående demografisk förändring, där den växande andelen svarta och spansktalande i USA var det mest utmärkande. Även andra forskare pekar på att rasistiskt motiverade hatbrott kan inträffa som ett resultat av ”rasligt/etniskt” förändrade grannskap i geografiska områden som tidigare varit helt vita (Torres, 1999).

Svensk forskning har visat hur många personer med svart hudfärg utsätts för rasism, diskriminering och hatbrott även i Sverige (se exempelvis Hübinette m.fl. 2014; Motsieola 2003; Pred 2000; Sawyer 2000; Schmauch 2006).

Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (i dag Diskrimineringsombudsmannen) initierade 2007 en forskningsstudie om hur unga svarta i Sverige upplevde rasism och diskriminering. Intervjupersonerna, som bodde i landets tre största städer, ansåg att de ständigt bemöttes med stereotypa föreställningar och fördomar om svarta (Kalonaityte m.fl. 2007). Ett annat återkommande tema var grova våldshandlingar riktade mot intervjupersonerna som uttryckligen handlade om hudfärg. Ett flertal intervjuade hade erfarenheter av olaga hot och misshandel med rasistiska motiv. En del misshandelsfall hade inträffat i det offentliga rummet och utförts av högerextremister.

Men hatbrott begicks inte enbart av personer med extrema åsikter, under sena kvällar och ute i otrygga områden. Flera berättelser handlade om familjära miljöer. Kalonaityte m.fl. (2007) ser ett samband mellan ett antal faktorer: offren har afrikansk bakgrund, de har en auktoritetsposition eller har krävt rättvis behandling, och de har bemötts med våldsamt hat.¹

Rasism, afrofobiska hatbrott och poliskränkningar

Även vår egen forskning om afrofobiska hatbrott i svensk kontext visar liknande resultat som studierna ovan vad gäller upplevd rasism och diskriminering. Brottens konsekvenser har dock inte framhävts i tidigare studier, med några undantag. Upplevelsen att utsättas för hatbrott av vakter och negativt bemötande från

vissa poliser mot främst yngre svarta män har inte heller undersökts närmare. Forskningsresultaten i det här avsnittet bygger huvudsakligen på våra fokusgruppsintervjuer samt på enskilda intervjuer med afrosvenskar i Skåne. De redovisas i artikeln "When Colour Matters: Policing and Hate Crime", i tidskriften *Social Inclusion* (Wigerfelt, Wigerfelt & Kiiskinen, 2014).

Afrosvenskarna upplever sig ha en underordnad position i det svenska samhället, visar intervjuerna. Flera av dem försökte förändra synen på människor med mörk hudfärg och på handlandet mot dem. Att inte tåla inför verbala kränkningar, att göra polisanmälningar eller kontakta Diskrimineringsombudsmannen, var några reaktioner. Demonstrationer och politisk kamp var andra försök att förändra (Wigerfelt & Wigerfelt, 2014). Enligt Perry (2003) är det i situationer när underordnade grupper söker omdefiniera sin plats i den etablerade hierarkin, och utför handlingar som inte längre bekräftar den hegemoniska gruppens överhöghet, som hatbrott blir ett sätt att straffa utmanarna.

En av personerna i vår intervjuundersökning är Malcolm. Han kommer ursprungligen från ett afrikanskt land men har bott i Malmö under många år. Han arbetar aktivt i föreningar som bekämpar rasism. En lavin av hat utlöstes när Malcolm anmälde en studentförening vid Lunds universitet för "hets mot folkgrupp" efter att några studenter klätt ut sig till slavar vid en studentfest. Malcolm polisanmälde det hela och fördömde agerandet offentligt i media. Efteråt fick han utstå en rad rasistiska kommentarer på nätsidor. Det riktades även hot mot hans familj (Wigerfelt, Wigerfelt & Kiiskinen, 2013; 2014).

En som "raljerade" med Malcolms polisanmälan var Stan, allmänt känd i Malmö som provokatör. Stan tillverkade en affisch med texten "Vår negerslav är bortsprungen" och en nedvärderande bild på Malcolm, som han klistrade upp på offentliga platser. Stan ertappades på bar gärning och blev åtalad för förtal och hets mot folkgrupp. Lunds tingsrätt, och senare hovrätten i Malmö, gav Stan en villkorlig dom och dömde honom också till ringa böter för att med sina affischer ha gjort sig skyldig till förtal och hets mot folkgrupp.² Trots domen har Stan fortsatt med sina provokationer, bland annat via sin blogg där han lägger ut sina affischer för allmän spridning (Wigerfelt, Wigerfelt & Kiiskinen, 2013; 2014).

På högerextrema nätsidor hånas Malcolm fortfarande genom mängder av "skämt" som kopplar ihop svarta med slaveri, kriminalitet, och han utsätts även för direkta hot (Wigerfelt, Wigerfelt & Kiiskinen, 2014). Malcolm är inte den som finner sig i

förolämpningar, vilket antagligen bidrar till att hans utsatthet. Våld och vardagliga skymfer mot människor som anses vara annorlunda, främlingar, har länge ingått i repertoaren hos dem som vill förstärka egna positioner av social och politisk överlägsenhet. Hatbrott blir ett sätt att hävda exempelvis vithet som ett tecken på privilegium. De visar hur man kan hålla "de andra" på sin plats (Wigerfelt, Wigerfelt & Kiiskinen, 2013; 2014. se även Perry, 2001).

Vi har presenterat två fall där personer blivit utsatta för hatbrott med rasistiska motiv: Gerard Gbeye, mördad i Klippan, och Malcolm som trakasseras och hotas offentligt med bilder och ord. Hatbrott gestaltar sig på många sätt, men extrema händelser som mord är sällsynta medan lågmälda, ofta svårtolkade, hatbrottshandlingar är betydligt vanligare. Det Malcolm utsattes för är inte någon enstaka handling. Det rör sig om trakasserier och hot under en längre tid, vilket blir psykiskt påfrestande och kan få långtgående konsekvenser för den drabbade.

Det finns även en genusdimension hos afrofobiska hatbrott (Kalonaityte m.fl., 2007; Pred, 2000; Sawyer, 2000; Schmauch, 2006; Motsieola, 2003). Svarta män är vanligtvis mer våldsutsatta än kvinnor. En klassisk, ofta nämnd situation där fenotypiska markörer spelar roll, handlar om krogar och restauranger där personer ibland nekas inträde men också riskerar att bli slagna av vakter (Wigerfelt, Wigerfelt & Kiiskinen 2014). Trots att många av våra intervjupersoner hade liknande upplevelser, var det sällan som de anmälde hatbrottsincidenterna. Polisen gjorde inte någonting åt problemet, menade de.

Några afrosvenskar berättade att de inte vågade anmäla hatbrott, eftersom de ansåg sig ha blivit illa behandlade och i vissa fall kränkta av polisen (Wigerfelt, Wigerfelt & Kiiskinen, 2014; se även Kalonaityté, Kawesa & Tedros, 2009). Detta är ett allvarligt problem: både anmälningar och utredningar kring hatbrott bygger på att de drabbade har förtroende för polisen. Antalet anmälningar har faktiskt ökat de senaste åren, men här finns med stor säkerhet fortfarande ett mycket stort mörkertal (Wigerfelt, Wigerfelt & Kiiskinen, 2014).

Den negativa synen på polisen hos flera intervjupersoner tyder på att bemötandet av afrosvenskar, och andra grupper, kan bli bättre. Ett undervisningsmoment som berör bemötande och hatbrott finns i dagens polisutbildning. Däremot saknar en del poliser med äldre examina denna utbildning. Under 2015 genomfördes ett seminarium på nationell nivå för poliser som arbetar med hatbrott. I storstadsregionerna finns numera speciella grupper inom polismyndigheten som arbetar med

hatbrott. En satsning gjordes 2015 inom samtliga polisregioner med målet att förbättra kontakterna med grupper som ofta utsätts för hatbrott för att öka förtroendet för polisen och benägenheten att anmäla (Axell & Westerberg 2016; se även Granström, m.fl. 2016).

Slutnoter kapitel 7

1. En del studier har fokuserat på begreppet vardagsrasism och dess konsekvenser. Motsieloa (2003) diskuterar icke-vita barns och ungdomars upplevelser av vardagsrasism, medan Hübinette & Tigervall (2008) studerar icke-vita adopterades erfarenheter. Schmamuchs (2006) behandlar hur svarta vuxna hanterar vardagsrasism.
2. Lunds tingsrätt Dom 2012-01-26 Mål nr B 3156-11; Hovrätten över Skåne och Blekinge Dom 2013-04-25 Mål nr 3468-12.

8. Antiromska hatbrott

I detta kapitel behandlas antiromska hatbrott, en undergrupp i Brå:s statistik av kategorin främlingsfientliga/rasistiska hatbrott. Vi har valt termen antiromska hatbrott som rubrik: den används av Brå och oftast även internationellt (Djärv m.fl., 2015). Vi ser antiromska hatbrott som ett uttryck för antiziganism. Antiziganism kan betraktas som ett paraplybegrepp och som en speciell form av rasism där fientlighet, fördomar, diskriminerande och kränkande handlingar riktas specifikt mot romer (SOU 2010:55; Selling, 2013).

Under 2014 registrerades cirka 290 antiromska hatbrottsanmälningar i Sverige, vilket är 23 procent fler än 2013 och den hittills högsta nivån för denna undergrupp. Det framgår inte av statistiken, men det högre antalet anmälningar kan hänga samman med inflödet av så kallade EU-migranter med romskt ursprung som tigger i Sverige. De antiromska hatbrottsanmälningarna utgjorde 7 procent av samtliga främlingsfientliga och rasistiska anmälningar.

Trettioen procent av de 290 antiromska anmälningarna gällde olaga hot och ofredande. Därefter följer ärekränkning (15 procent), hets mot folkgrupp (15 procent), olaga diskriminering samt våldsbrott som vardera stod för 14 procent (Djärv m.fl., 2015). De relativt många fallen av olaga diskriminering särskiljer antiromska hatbrott från övriga kategorier. Det är ganska vanligt att gärningspersonerna är servicepersonal i exempelvis affärer och på bensinstationer (Djärv m.fl., 2015).

Litteratur om romer och antiromska hatbrott

Trots att romer bott i Europa i mer än sexhundra år, är de fortfarande den kanske mest förföljda och utsatta gruppen. Med några undantag – för vissa platser och under olika tidsperioder – har romerna varit förföljda och marginaliserade sedan de kom till kontinenten (Cederberg, 2010; Petrova, 2003). I dag bor 10–12 miljoner romer i Europa, främst i Balkanländerna och Centraleuropa (Ljujic et al., 2013; McGarry, 2011). De möter ofta daglig diskriminering i sina hemländer, men även i

andra länder där de sökt skydd och bättre levnadsvillkor. Många utsätts också för rena hatbrott (Brearley, 2001; Djärv m.fl., 2015; Donnelly, 2008; FRA, 2008; Guy, 2001; James, 2014; Mirga, 2009; Nordberg, 2004; Prieto-Flores et al., 2012).

Även om antiziganistiska stämningar alltid funnits i Europa, mer eller mindre, har antalet hatbrott mot romer ökat under senare år (Mirga, 2009). Fysiska angrepp har blivit allt våldsammare och mer organiserade. Tendenserna är särskilt tydliga i Centraleuropa och Östeuropa där övergången till demokrati och marknadsekonomi efter murens fall följts av en växande nationalism, med grupper som ofta använder romer som syndabockar för de sociala och ekonomiska problemen i omvandlingens spår (Brearley, 2001; Bunescu, 2014; Guy, 2001; Mirga, 2009; O'Nions, 2012). Enligt Mirga (2009) var det under tidigt 1990-tal främst oorganiserade grupper som brukade våld mot romer i Europa. I dag är situationen annorlunda eftersom antiziganismen fått en organiserad karaktär (Balogh, 2011; Brearley, 2001; Burjanek and Retter, 2001; Mirga, 2009; O'Nions, 2012).

En ökning av antalet hatbrott mot romer kan också skönjas i "gamla" EU-länder som Italien och Frankrike, vilket delvis kan bero på ett ökande inflöde av romer från främst Bulgarien och Rumänien (e.g. Costi, 2010; Korando, 2012; McGarry, 2011; O'Nions, 2012, 2011; Sigona, 2005). Mordbrandsattacker på romska hus, fysiska angrepp (som ibland resulterar i dödsfall), rasistiska uttalanden och polisvåld är de dominerande hatbrottstyperna i Europa (Mirga, 2009). Enligt Björge (2003) blir romer inte attackerade som individer, utan som representanter för den romska gruppen.

Det är framför allt två huvudteman som lyfts i forskningslitteraturen. Det första temat handlar om att undersöka antiziganismens olika former i centraleuropeiska och östeuropeiska länder. Majoriteten av forskarna betonar att verbala hot, diskriminering och våld gentemot romer konstant växer i dessa länder, delvis därför att romers "livsstil" inte anses passa in i det moderna samhället, delvis på grund av försämrade ekonomiska och sociala förhållanden under den postkommunistiska eran (Balogh, 2011, 2009; Brearley, 2001). Det andra huvudtemat bland forskare fokuserar på diskriminering och incidenter motiverade av hat mot romer i hela Europa (Balogh, 2011, 2009; Björge, 2003; Brearley, 2001; Dimitrova et al., 2014; Lujic et al., 2013; Phillips, 2010; Pogány, 2012).

Det finns en omfattande forskning om romerna i Europa. Men deras situation i Sverige är relativt lite utforskad (Palosuo, 2008), i synnerhet romers utsat-

thet för hatbrott (Djäv m.fl., 2015). Det finns dock några studier med svenskt fokus (se nedan). Ett historiskt perspektiv ges i *Den mörka och okända historien, Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet* (Ds 2014:8 Arbetsmarknadsdepartementet). Romernas svenska historia behandlas av bland annat Cederberg (2010). Selling (2013) redogör för och diskuterar antiziganismen i Sverige i ett historiskt perspektiv. Han beskriver en kontext av sociala, religiösa och rasistiska fördomar och deras konsekvenser för den romska gruppen.

Förhållandet för romer i Sverige under senare år har behandlats bland annat av Montesino Parras (2002), de los Reyes (2009), Rodell Olgac & Dimiter-Taikon (2013). Marginalisering och exkludering visar sig fortfarande vara mycket vanliga företeelser. Montesino Parra (2002) understryker att synen på och behandlingen av romer varit en del av statens behov att kontrollera individer och grupper som ansågs "onyttiga". Kott (2014) ser polisens registrering av romer som ett exempel på att strukturell antiziganism fortlever i dagens Sverige.

Kommissionen mot antiziganism gav 2015 Tiberiu Lacatus i uppdrag att primärt undersöka utsatta romska EU-medborgares egna upplevelser av antiziganistiska hatbrott och andra kränkningar för att kunna belysa hur detta påverkar deras livsvillkor i Sverige. Resultatet visade en mycket utbredd utsatthet. De intervjuade romerna berättade att vissa personer exempelvis spottade och sparkade på dem när de tiggde. Flera hade också drabbats av fysiska attacker och fått sina boplatser förstörda. För att skydda sig försökte de se till att någon från den egna gruppen fanns i närheten, och att någon vaktade vid sovplatserna.

Endast ett fåtal intervjuade romer hade polisanmält kränkningarna och hatbrotten. De lät bli därför att de kände misstro mot myndigheter, inte minst mot polisen, och rädsla för repressalier efter en anmälan. I några fall hade vittnen anmält händelserna (Lacatus, 2015).

Kommissionen mot antiziganism gav Isabel Schoultz uppdraget att analysera vilka faktorer som ligger bakom att antiromska hatbrott inte klaras upp i högre utsträckning än vad som faktiskt sker. Andelen så kallade personuppklarade antiromska hatbrott visade sig lägre (3 procent av fallen) än vid andra kategorier av hatbrott (i snitt 5 procent) (Djäv m.fl., 2015; se även Granström m.fl., 2016). Schoultz studie baserades på en genomgång av Brå:s registrerade polisanmälningar om hatbrott med antiromska motiv (åren 2012 och 2013) och tillhörande dokumentation av polisutredningar.

Rapporten drog slutsatsen att polisen behöver förbättra sina kunskaper om hatbrott i allmänhet och om antiziganistiska hatbrott i synnerhet. Polisen bör också stärka sin förmåga att utreda polisanmälda hatbrott. Inte minst krävs ett bättre bemötande av romer som blivit eller riskerar att bli utsatta, och vidare måste information om hur den juridiska processen går till nå fram till romer på ett bättre sätt (Schoultz, 2015).

Kommissionen mot antiziganism föreslår i rapporten *Agera mot antiziganistiska hatbrott* ett antal förbättringsåtgärder (2016). Polisen måste prioritera hatbrott mot romer på ett tydligare sätt, och poliskåren och rättsväsendet i stort måste utbildas i frågor kring hatbrott och bemötande. Inte minst är det viktigt med en kontinuerlig dialog mellan romska grupper och polisen. Eftersom hatbrott och kränkningar ofta sker på internet, bör polisen öka sin övervakning av händelser på nätet (Kommissionen mot antiziganism, 2016).

Antiromska hatbrott i Sverige

Följande avsnitt bygger i huvudsak på vår egen intervjustudie av hur svenska medborgare med romskt ursprung upplever kränkningar och hatbrott i bred bemärkelse. Skriften "Anti-Gypsyism in Sweden: Roma's and Travellers' Experiences of Bias-motivated Crime" har publicerats i *Internet Journal of Criminology* (Wigerfelt & Wigerfelt, 2015a). Vi har särskilt intresserat oss för hur strukturer och maktrelationer är sammanfogade med vardagliga attityder och beteenden. Studien innehåller även en analys av vilka konsekvenser kränkningar och hatbrott fått för de intervjuade och hur deras liv påverkats.

Rasismen mot romer (antiziganism) kan ta sig uttryck i vad Essed (1991) kallar vardagsrasism. Vardagsdiskurserna har kopplingar till diskriminerande handlingar som i vissa fall kan eskalera till öppet våld (Selling, 2013). Det är därför viktigt, menar vi, att undersöka vardagsrasismens yttringar, och inte bara extrema våldshandlingar, när vi vill förstå hatbrotten som en process. Verbala kränkningar och diskriminering sågs av de intervjuade romerna som stora problem: i skolan, på arbetsplatser, när man sökte bostad och sjukvård. Många kände stor rädsla för att bli utsatta för fysiskt våld, något som vissa informanter också hade blivit.

Även om våldet fanns som ett ständigt närvarande hot, och i vissa fall som ett verkligt hot, menade intervjupersonerna ändå att det var värre med den dagliga

misstänksamheten mot romer och de negativa associationerna. Detta kan kallas vardagsrasism eller vardagsantiziganism (Wigerfelt & Wigerfelt, 2015a; 2015b).

En försiktig optimism föddes när romska grupper fick minoritetsstatus år 2000. Den vändes till pessimism och misstro 2013 – då avslöjades nämligen den skånska polisens romregister och minnena från gångna tiders förtryck väcktes till liv (Kott, 2014; Wigerfelt & Wigerfelt, 2015a; 2015b). Detta avspeglas tydligt i vårt intervjumaterial. När många romer som hamnat i registret ansökte om skadestånd, väcktes illvilja på vissa håll. Några av våra intervjupersoner berättade om sin egen rädsla och om hoten mot romer efter turerna med registret. Detta avslöjande har gjort romer ännu mindre benägna att polisanmäla hatbrott än tidigare (Wigerfelt & Wigerfelt, 2015a; 2015b).

Flera intervjupersoner berättade om sitt låga förtroende för polisen. Anmälningssproceduren känns besvärlig, och man anmäler inte gärna kränkningar och hatbrott som är "vardagsmat för romer". Sannolikt finns ett mycket stort mörkertal vad gäller anmälningar av detta slag (Wigerfelt & Wigerfelt, 2015a; 2015b).

Gemensamt för de romska intervjupersonerna var att stigmatiseringen drabbade i många vardagliga situationer, och konsekvensen blev att de upplevde begränsningar i sitt personliga handlingsutrymme (Wigerfelt & Wigerfelt, 2015a; 2015b, Iganski, 2008b; Craig, 2002). I praktiken skapas ett ständigt tvång att överväga i vilka sammanhang man vågar visa sin romska identitet. Några bytte namn. De intervjuade berättade om en stor psykisk press, om att ständigt behöva gå och tänka på att bli avslöjad som rom, speciellt om man fått ett arbete och kände sig tvungen att dölja sin identitet (Wigerfelt & Wigerfelt, 2015a; 2015b, se även Diskrimineringsombudsmannen, 2011).

Berättelserna visar med all tydlighet att fördomar och hatbrott mot romer i högsta grad är närvarande i vardagen och påverkar livet i många avseenden (Wigerfelt & Wigerfelt, 2015a). Flera forskare påpekar att skadan av hatbrott sprids bortom individen och till hela gruppen (Blazak, 2011; Iganski, 2008b; McDevitt, Balboni, Garcia & Gu, 2003). Hatbrotten kan ses som "budskapsbrott" – de aviserar för hela gruppen och för andra ofta utsatta grupper att vem som helst kan drabbas (Lawrence, 2003). Konsekvenserna för enskilda individer kan bli mycket allvarliga, men även romer i allmänhet drabbas av inskränkningar i sitt levnadssätt (Wigerfelt & Wigerfelt, 2015a; 2015b).

9. Antisemitiska hatbrott

Under 2014 identifierades ungefär 270 polisanmälningar med antisemitiska motiv, vilket är den högsta nivå som någonsin registrerats. Det är också en ökning med 38 procent jämfört med 2013. Med antisemitiska hatbrott menas att en person eller grupp utsätts för kränkning därför att de är, eller uppfattas vara, judar eller representanter för judar.

Den vanligaste brottstypen är hets mot folkgrupp (34 procent) följt av olaga hot och ofredande (30 procent) samt klotter och skadegörelse (20 procent). Anmälningarna om hets mot folkgrupp handlar ofta om brott på internet, och över huvud taget utgör internet den vanligaste platsen för anmälda antisemitiska hatbrott (25 procent). I 69 procent av fallen var förövaren okänd, i 22 procent av fallen var personen känd till namn eller utseende (Djäv m.fl., 2015).

Under 1800-talet och fram till andra världskrigets slut var antijudiska stereotyper vanliga och relativt accepterade i Sverige (se exempelvis Andersson, 2000; Bachner, 2009; Berggren, 1999; Carlsson, 2004). Kvist Geverts (2008) använder ordet "bakgrundsbrus" för att förklara hur de flesta svenskar visserligen fördömde den grova antisemitismen i Tyskland under 1930- och 1940-talen, men att antisemitiska åsikter samtidigt hörde till vanligheten. De fanns där hela tiden som ett ständigt brus. Efter andra världskriget ansågs öppen och tydlig antisemitism oacceptabel i Sverige och i många andra länder i Europa, men på senare år har antisemitisk hatpropaganda och våld ökat på nytt (Bachner, 2009; Bergmann, 2008; Cohen et al., 2009; Iganski, 2013; MacShane, 2008).

Studier visar att judiska grupper i Europa alltmer möter våld och angrepp mot egendom som synagogor och gravplatser (Bunzl, 2005; Salzborn, 2010; Smith, 2012). Ny teknik för kommunikation och transport underlättar spridningen av antisemitiska idéer mellan länder, och lokala och internationella antisemitiska ideologiska nätverk bildas (Judaken, 2008; Watts, 2001). Sådana tendenser är inte bara synliga i Mellanöstern, där antijudiska åsikter oftast är kopplade till fientlighet mot staten Israel, utan också i väst där antisemitiska hatbrott ökat på senare tid (Cohen et al, 2009; Iganski & Kosmin, 2003; Iganski 2013; 2007; Partington, 2012). Vissa studier hävdar även att det antijudiska våldet blir alltmer globaliserat under perioder när manifesta konflikter blossar upp mellan israeler och palestinier (Salzborn 2010, Smith, 2012).

Litteratur om antisemitism och antisemitiska hatbrott

Det finns en omfattande vetenskaplig litteratur om antisemitiska hatbrott i Europa, och många förklaringar till antisemitismens uppkomst och utveckling. En del forskare argumenterar för att dagens antisemitiska hatbrott utlöses av konflikterna i Mellanöstern (till exempel Bunzl, 2005; Glazer, 2010; Iganski & Kosmin, 2003; Klug, 2003; MacShane 2008; Smith, 2012). Några hävdar att antisemitismen primärt härstammar från fördomar, ideologier och konspirationsteorier som skildrar judarna som mäktiga, listiga och farliga (se till exempel Bergmann, 2008; Byford, 2003; Rensmann och Schoeps, 2010). Andra lokaliserar ursprunget till antisemitiska hatbrott begångna av högerextrema grupper (Smith, 2012).

Två huvudteman kan urskiljas, visar vår genomgång: dels litteratur som fokuserar på den "nya antisemitismen" i Europa; dels litteratur som behandlar förhållandet mellan antisemitiska hatbrott och konspirationsteorier.

Det finns en ansevärd forskning om den "nya antisemitismen" i Europa (Bacquet 2009; Chesler, 2003; Forster & Epstein, 1974; Iganski & Kosmin, 2003; Iganski 2013; Levy, 1991; MacShane, 2008; Marrus et al., 2005; Rensmann & Schoeps 2010; Silverstein, 2008). Flertalet av dessa forskare ser en ny våg av fientlighet mot judar i Europa och menar att den började ungefär samtidigt som den andra palestinska intifadan inleddes i september 2000. Alla judar betraktas som representanter för staten Israel, och därmed som legitima mål för fientlighet inom denna "nya" antisemitism (Cohen et al, 2009; Fine, 2009; Glazer, 2010; Judaken, 2008; Klug, 2003). Exempelvis visar Kaplan och Small (2006), på basis av en undersökning av 500 medborgare i tio europeiska länder, att det finns kopplingar mellan anti-israeliska uppfattningar och uttalad antisemitism.

Många studier koncentreras på sambandet mellan antisemitiska hatbrott å ena sidan och konspirationsteorier och fördomar å andra sidan (Bergmann, 2008; Bilewicz och Krzemiński, 2010; Byford, 2003; Kersten & Hankel, 2013; Rensmann 2011; Rudling, 2006). För att förstå orsakerna till dagens hatbrott krävs undersökningar av konspiratoriska och antisemitiska ideologier, menar många. Som Bergmann (2008) poängterar, är kärnan i antisemitiska konspirationsteorier att judar får symbolisera fenomen som de internationella finansmarknaderna och liberala värderingar. Följaktligen kan införandet av marknadsekonomi i postkommunis-

tiska samhällen tolkas som en bekräftelse på att judar i hemlighet dominerar den ekonomiska och politiska världen (Bergmann, 2008). Byford (2003) har till exempel granskat antisemitiska hatbrott i Serbien efter de politiska omvälvningarna i oktober 2000, då president Slobodan Milošević störtades. Hans slutsats blev att det ökande antisemitiska våldet är nära knutet till konspirationsteorier och antisemitisk ideologi.

Byfords analys förstärks av Bergmann (2008) som funnit att attityderna gentemot judar i lägre grad bestäms av konkreta erfarenheter av kulturella skillnader, eller av konflikter om knappa resurser, och i högre grad av konspirationsteorier och fördomar om judar som en kraftfull och hotfull grupp som står utanför det nationella kollektivet. Konspirationsdrivna antisemitiska hatbrott är särskilt utbredda i Polen, Ukraina, Ryssland och Serbien bland annat (Bilewicz & Krzemiński 2010, Byford, 2003; Kersten & Hankel, 2013, Rudling, 2006). För att förstå orsakerna till antisemitiska hatbrott i Europa tillräckligt väl, måste vi först undersöka antisemitiska ideologier mer på djupet. Det är en tänkbar slutsats av forskningslitteraturen.

Vi menar, i linje med Bachner & Ring (2005), att den antijudiska diskursen har djupa historiska och kulturella rötter. Här finns grundorsaken till antisemitismen i dagens Europa. Den "latenta" antisemitismen väcks till liv av yttre händelser och skeenden och av reaktioner som dessa utlöser (se även Klug, 2003). I Sverige manifesteras antisemitismen framför allt bland muslimer, påpekas det (Tossavainen, 2005). En analys av enkäter från Forum för levande historia visar till exempel att negativa attityder gentemot judar minskat bland ungdomar i Sverige under de senaste tio åren – men inte hos "muslimska" ungdomar (Bevelander & Hjerm, 2015).

Bachner (2014) varnar emellertid för att reducera antisemitism till ett "muslimskt problem". Antisemitism måste förstås som ett bredare samhällsfenomen, betonar han.

Att vara jude i Malmö

I en kombinerad intervju- och mediastudie har vi själva undersökt judiska personers erfarenheter av utsatthet och antisemitiska hatbrott i Malmö. Vi har även granskat Malmö som en särskild plats för hatbrott.¹ Studien "Media Images and Experiences of Being a Jew in the Swedish City of Malmö" är publicerad i *SAGE Open* (Wigerfelt & Wigerfelt, 2016). Resultat från studien presenteras nedan.

Våra intervjupersoner med judisk identitet hade både nya och gamla erfarenheter av vardagliga kränkningar och allmän utsatthet. Problemen har varierat över tid, och äldre judar minns en lång period av relativt lugn efter andra världskriget. Antisemitiska uttryck tolererades inte i dåtidens Sverige, berättar äldre intervjupersoner. Flera ansåg att situationen blivit värre de senaste åren och att antisemitismen blivit mycket mer påtaglig.

Enligt Brå (Djäv m.fl., 2015) har internet och sociala medier blivit vanliga forum för antisemitiska kränkningar och hatbrott. Några unga intervjupersoner var extra vaktsamma när de surfade på nätet. Man vet aldrig när man kan stöta på en antisemitisk webbsida eller plötsligt exponeras för antisemitiska uttryck och hot, menade de. Alla unga hade tagit emot kränkande kommentarer och hot, inklusive dödshot, på facebook, i andra sociala medier och via e-post eller sms (Wigerfelt & Wigerfelt, 2016).

Samtliga såg ett tydligt samband mellan ökade antisemitiska kränkningar och manifesterade konflikter mellan israeler och palestinier. De blev kollektivt skuldbelagda för händelser i Mellanöstern (se även Bachner & Ring, 2005; Cohen et. Al., 2009; samt Iganski, 2013). De yngre beskrev hur de ibland hölls ansvariga för Israels agerande mot exempelvis palestinier i Gaza. De senaste åren tycks det ha blivit svårare att vara "synlig" jude i Malmö – många har tvingats anpassa sig till ett latent hot som tenderar att öka i styrka under perioder när konflikten mellan Israel och Palestina intensifieras (Wigerfelt & Wigerfelt, 2016).

Några beskrev förövarna av hatbrott som unga män från Mellanöstern. Den judofientlighet som förekommer inom vissa muslimska grupper i Europa får, enligt Bachner & Ring (2005), näring av den israelisk-palestinska konflikten. Tidigare studier pekar på att antisemitismen troligtvis även förstärks av den sociala och ekonomiska marginalisering och det utanförskap som präglar åtskilliga migrantgrupper i Europa (se även Bergmann & Wetzel, 2003; Taguieff, 2004).

Flera intervjuade nämnde att Malmö är en socialt utsatt stad med stor segregation. Dessutom är det en relativt kompakt stad, där möten mellan människor äger rum på ett mer direkt sätt än i exempelvis Stockholm som präglas av större geografisk spridning, med förorter långt utanför centrum.

Berättelserna ger också en mer komplex bild av vilka som är förövar; det handlar inte alltid om personer med bakgrund i Mellanöstern (Wigerfelt & Wigerfelt, 2016).

Antagligen finns ett latent, allmänt historiskt tankegods av antisemitiska fördomar i betydligt större kretsar. Detta vardagliga "bakgrundsbrus" (se Kvist Geverts, 2008) kan visa sig exempelvis i relationer med vänner, grannar, skolkompisar och arbetskamrater. Det kan utlösas av en konflikt eller irritation i mötet med personer som uppfattas ha judisk identitet (Iganski, 2013). Skämt om judar och verbala kränkningar var något som alla intervjupersoner hade erfarenhet av. Det var en del av deras vardag, det ansågs nästan "oundvikligt". Särskilt de yngre kom ihåg situationer där någon berättade ett "skämt", och hur det hela sedan eskalerade till hotfull antisemitism uttryckt av flera personer (Wigerfelt & Wigerfelt, 2016).

De intervjuade tvingades många gånger reflektera över var, och i vilka situationer, den judiska identiteten kunde exponeras utan problem. Få vågade öppet bära tydliga judiska symboler som huvudbonaden kippa, många var försiktiga med att ha davidstjärnan synlig i olika situationer. Vidare var det flera som kände sig utsatta när antisemitiska hatbrott hade inträffat på andra platser än där de själva bodde eller arbetade (Wigerfelt & Wigerfelt, 2016).

Hatbrott mot judar i Malmö har fått ganska stort utrymme i media – både lokalt, nationellt och i viss mån internationellt – under senare år. Medias belysning av judars utsatthet var något som det ofta refererades till under intervjuerna. Rädslan för att bli drabbad av hatbrott förstärktes av medias bild av situationen i Malmö (Wigerfelt & Wigerfelt, 2016).

Det finns en serie händelser som gett upphov till denna bild, Rabbinen vid judiska församlingen i Malmö har upprepade gånger utsatts för glåpord, kränkande omdömen och gester från förbipasserande. Vid ett tillfälle utsattes judar för kränkningar och hot i samband med en demonstration och blev även jagade på gatorna. Kränkningar i skolan av barn och av lärare med judisk identitet förekom också.

Dessa händelser nämndes av samtliga personer som exempel på hur de upplevde en förstärkt utsatthet hos hela den judiska gruppen. Den ständiga vaksamheten gör att människor begränsar sig själva och tänker extra noga på hur man uppträder, använder sociala medier och på vilka platser man vågar vistas. En stor besvikelse fanns också hos informanterna över att politiker och myndigheter inte agerat tillräckligt kraftfullt mot antisemitiska hatbrott i Malmö (Wigerfelt & Wigerfelt, 2016).

Slutnoter kapitel 9

1. Svensk forskning om kopplingen mellan hatbrott och media är liten. Rädslan för att utsättas för hatbrott på grund av grupptillhörighet kan förstärkas av medias beskrivningar. I vilken utsträckning olika grupper ofta utsatta för hatbrott förekommer i media beror på olika faktorer. Media kan påverka opinionen genom att de sätter agendan för vilken slags hatbrott som beskrivs. Det är därför svårt att avgöra vilka grupper som är mest utsatta för hatbrott utifrån medias beskrivningar (se till exempel Munro, 2014).

10. Islamofobiska hatbrott

För att ett hatbrott ska betraktas som islamofobiskt krävs att den utsatta personen uppfattas som muslim samt att gärningspersonen inte själv är muslim (Djärv m.fl., 2015). Enligt Brå:s statistik bedöms inte hatbrott mellan shiamuslimer och sunni-muslimer som islamofobiska till exempel. De redovisas som "andra religiösa hatbrott".

Under 2014 identifierades drygt 490 hatbrottsanmälningar där motivet var islamofobi. Det var en ökning med 50 procent sedan 2013 och med 81 procent jämfört med 2010. Den vanligaste brottstypen var olaga hot och ofredande (40 procent), därefter följde hets mot folkgrupp (31 procent) samt våldsbrott (12 procent). Internet var den mest frekventa brottsplatsen, följt av allmänna platser. Vid 64 procent av fallen var gärningspersonen okänd, och i 29 procent av händelserna var gärningspersonen en yttlig bekant (Djärv m.fl., 2015).

Detta kapitel tar inledningsvis upp litteratur om islamofobi och därefter forskning om islamofobiska hatbrott. Sverige står i fokus, men även hatbrott i USA, Kanada och Storbritannien behandlas.

Litteratur om islamofobi med fokus på Sverige

De idéhistoriska rötterna till dagens islamofobi sträcker sig långt bakåt i historien: från medeltida korståg till den senare "turkskräcken" och fram till nya föreställningar om muslimer som terrorister (Gardell, 2010).

Islamofobi handlar om antipatier baserade på stereotyper som exempelvis tillskriver alla muslimer vissa ståndpunkter och beteenden som endast vissa har i verkligheten. Bilden av muslimer som en särskild sort, något annat än den universella människan, har en nästan lika anrik förhistoria som antisemitismen. Den bottnar i medeltida kristna föreställningar som förmedlats vidare genom historien, byggts på, utvecklats och reaktiverats i skilda sociala och politiska sammanhang (Gardell, 2010).

Muslimer som kom till Sverige och Västeuropa som arbetskraftsinvandrare under 1960-talet betraktades inte nödvändigtvis som ”muslimer” i dåtidens allmänna debatt. Detta förändrades från och med 1980-talet (Gardell, 2010). Den iranska revolutionen och ockupationen av den amerikanska ambassaden i Teheran 1979; fatwan mot författaren Salman Rushdie 1989; den så kallade karikatyrkrisen och Jyllandspostens publicering av Muhammedbilderna 2005; terrorattackerna i USA den 11 september 2001 – det var några händelser som formade en nyare bild av islam och muslimer som något hotfullt och skrämmande (Gardell, 2010).

När den första svenska moskén, Ahmadiyyamoskéen i Göteborg, etablerades 1975 gick det ganska obemärkt förbi. Men under de senaste tjugo åren har vandalism och andra hatbrott riktade mot moskéer varit återkommande företeelser. Det är också nu som begreppet islamofobi etableras för att karakterisera den växande fientligheten mot muslimer och islam (Borell, 2012). Integrationsverket initierade undersökningar kring islamofobi 2003–2007, med betoning på attityder (se till exempel Integrationsverket 2006; 2007). År 2007 gjorde Diaz för Integrationsverkets räkning en enkät inriktad på antimuslimska attityder i Sverige. Cirka 40 procent av svarspersonerna visade, negativa attityder mot muslimer (Diaz, 2007).

Litteratur om islamofobiska hatbrott i Sverige

Det finns inte särskilt mycket systematisk forskning om hatbrott mot muslimer i Sverige, men de få studier som finns uppvisar liknande mönster. Enkäter och intervjuundersökningar (se nedan) visar att många muslimer upplever att attityderna mot dem blivit alltmer negativa på senare tid. Islamofobiska kränkningar och hatbrott har ökat, framför allt mot synliga muslimer. En synlig muslim bär igenkännbara muslimska kläder som slöja, manlig muslimsk huvudbonad eller löst åtsittande fotsid klädsel. Även attribut som skägg och radband eller utseende kan aktivera den stereotipa bilden av araber (se exempelvis Larsson & Stjernholm, 2014).

Marta Kolankiewicz utforskar i avhandlingen *Anti-Muslim Violence and the Possibility of Justice* (2015) olika fall av antimuslimskt våld i Sverige, och analyserar hur lagar mot rasism fungerar i praktiken i rättssystemet. Bland annat behandlar hon hur antimuslimskt våld identifieras, definieras och ramas in i den officiella statistiken över hatbrott.

Larsson och Stjernholm (2014) har undersökt religiösa gruppers och individers utsatthet, bland annat muslimska samfund. Enligt företrädare för muslimska organisationer är islamofobiska handlingar och hot mycket vanliga, inte minst mot kvinnor i slöja. Rädslan för att bli uthängd med bild, namn och adress på internet – något som öppnar dörren för personangrepp – kan göra det svårt att få folk att engagera sig i församlingar. Hoten kommer via telefon, e-post och sociala medier. Angreppen sägs gå i vågor som dels är kopplade till internationella kriser och konflikter, dels hänger samman med svenska mediers rapportering om islam och muslimer. Flera utsatta vittnade om att det inte var lönt att polisanmäla, eftersom polisen inte brydde sig eller tog deras berättelser på allvar (Larsson & Stjernholm, 2014).

År 2006 undersökte Otterbeck och Bevelander skolungdomars utsatthet för kränkningar, utfrysning, hot och våld på basis av bland annat etnicitet och religion. Tjugoen procent av de muslimska ungdomarna på högstadiet och gymnasiet uppgav att de utsatts för någon form av kränkning eller hot på grund av att de var muslimer. Med undantag för direkt fysiskt våld, var unga kvinnor mer utsatta än unga män. Drygt 35 procent av skolungdomarna som definierade sig som muslimer hade blivit retade, utfrysade, hotade, slagna eller fått hotfulla sms och chattmeddelanden på grund av att detta. Enkäten visade att nästan var fjärde muslimsk flicka och pojke hade blivit utsatt för någon kränkande behandling under det senaste året (Otterbeck & Bevelander, 2006).

Larsson genomförde 2003 en studie baserad på en enkät till moskéer, islamiska föreningar och skolor i främst Göteborgsområdet. Hela 90 procent av deltagarna uppgav att situationen för muslimer i Sverige hade försämrats efter terrordåden i USA 2001. Både verbala och fysiska attacker ansågs vanliga (Larsson, 2005).

En studie av kvinnor med slöja i Malmö, med syftet att undersöka deras upplevelser av bemötandet i det offentliga rummet, visade att många undvek vissa platser där de kände att de stack ut, blev uttittade eller kände sig obekväma (Sixtensson, 2009). Flertalet kvinnor gav exempel på situationer när de blivit utsatta för behandling som inte känts bra, och som de kopplade till faktum att de var muslimer och bar slöja. Det handlade om direkta påhopp och kränkningar. Påhoppet kom bland annat från okända personer i det offentliga rummet och i affärer (Sixtensson, 2009).

Denna svenska forskning överensstämmer med studier från Storbritannien, där Zempi och Chakraborti (2014) visar hur beslöjade muslimska kvinnor löper förhöjd

risk att bli utsatta för hatbrott. Muslimska kvinnor anses ofta vara passiva, förtryckta och maktlösa. Sådana stereotyper ökar risken för överfall eftersom de ses som "lätta" offer.

Litteratur om islamofobiska hatbrott i USA, Kanada och Storbritannien

För att kunna jämföra forskning om islamofobiska hatbrott i Sverige med liknande hatbrott i några andra länder, gör vi en kort genomgång av studier från USA, Kanada och Storbritannien.

Byers & Jones (2008) använde data från FBI:s brottsrapportering när de analyserade hatbrottsdata under tiden före och efter terrorattacken den 11 september 2001. En statistiskt signifikant ökning av anti-islamiska hatbrott märktes efter terrorattacken och avtog sedan efter cirka 8–9 veckor. Forskarna analyserade ett flertal städer och fann att rapporterade hatbrott var i grunden icke-existerande i New York City och Washington. Enligt Byers och Jones (2008) bidrog uttalanden från de båda städernas ledande politiker och religiösa ledare till att situationen snabbt lugnade sig.

Perry (2015) har gjort intervjuer och fokusgruppsintervjuer med medlemmar av lokala muslimska organisationer i Kanada för att undersöka vilken betydelse händelser den 11 september haft för landets muslimer. Negativa föreställningar fick bred spridning efter terrorattacken. Många menade att islam invaderade det egna territoriet och man var rädd att förlora "sitt" område. En kraftig ökning av antalet hatbrott och kränkningar mot muslimer blev följden. Muslimer är, enligt Perry, överrepresenterade som offer för religionsbaserade hatbrott (Perry, 2015).

Nielsen & Otterbeck (2015) menar att terrorattacken på World Trade Center haft stor betydelse även för muslimer i Europa. I exempelvis Storbritannien har islamofobi ökat under 2000-talet (Ernst & Bornstein 2012). Allen (2011) uppmärksammar hur det högerextrema English Defence League (EDL) skickar ut budskapet att muslimer är "de andra" och därmed ett "legitimt" mål att angripa. Sådant leder till fler islamofobiska hatbrott.

I en studie av Zempi & Chakraborti (2014) framhålls att beslöjade kvinnor i Storbritannien porträtteras som förtryckta, kulturellt farliga och som ett hot mot västerländska levnadssätt och idéer i högre utsträckning efter den 11 september. Studien visar även att individuella erfarenheter av islamofobi förstärkte känslor av osäkerhet och sårbarhet hos beslöjade kvinnor. Effekterna av islamofobisk viktigmisering av detta slag påverkar både kvinnorna själva, deras familjer och muslimer i allmänhet. Viktimiseringen förstärks dessutom genom att lagstiftningen i vissa europeiska länder stigmatiserar beslöjade muslimska kvinnor som kriminella, hävdar Zempi & Chakraborti (2014). Därmed legitimeras våldshandlingar riktade mot dem.

Sammantaget visar vår forskningsgenomgång att de islamofobiska hatbrotten ökat i Europa och USA efter den 11 september 2001. Kvinnor i slöja tycks vara speciellt utsatta. Intressant nog minskade antalet hatbrott gentemot muslimer betydligt på platser i USA där ledande politiker och religiösa ledare gjorde offentliga uttalanden för att lugna situationen. Med andra ord kan det vara viktigt att politiker, religiösa ledare och andra inflytelserika personer fördömer hatbrott offentligt. Detta gäller antagligen även för Sveriges del.

11. Hatbrott på nätet

Internet har blivit ett allt viktigare forum som omformar samhällen och politik i global skala. I vissa länder ger nätet nya möjligheter för minoriteter och grupper som inte åtnjuter samma fri- och rättigheter som finns i andra länder. Men den explosiva tillväxten har också resulterat i en snabb ökning av nätbaserade hatbrott, ett fenomen som ibland ligger utanför den traditionella brottsbekämpningen (Banks, 2010).

Ibland missbrukas e-post, chattar, forum, hemsidor och bloggar för att sprida hatiska meddelanden och hot (Guichard, 2009; Martin et al., 2013). Internet är i dag kanske det mest kraftfulla vapnet i händerna på "hatare"; det är ett billigt och effektivt sätt att nå stor publik (se Banks, 2010; Barnett, 2007; Brown, 2009; Martin et al., 2013; Nemes, 2002).

Litteratur om hatbrott på nätet

Det finns en ganska omfattande vetenskaplig litteratur om hatbrott på nätet, och inte minst om brottens politiska, sociala och rättsliga konsekvenser (se bland annat Glaser, Dixit & Green, 2002; Perry, 2003). Äldre forskning har ett tydligt fokus på två huvudteman: (1) internetsidor och sociala medier som används av hatgrupper och individer för att främja våld och sprida hatpropaganda; (2) juridiska aspekter av hatbrott på nätet och på förmågan eller oförmågan att reglera brotten.

Många undersöker hur internet skapar en gynnsam miljö för individer och grupper som vill sprida hat mot vissa andra (Cammaerts, 2007; Erjavec & Kovačič 2012; Flores-Yeffal et al, 2011; Irvine, 2006; Perry & Olsson, 2009; Pollock, 2006; Serafimovska & Markovik, 2011). Huvuddelen av forskningsstudierna hävdar att internet ger "hatrörelser" större internationell räckvidd, vilket underlättar en framväxande "global rasistisk subkultur" (se till exempel Perry & Olsson, 2009). Akademiska diskussioner om denna hatpropaganda har mestadels sitt fokus på rasistiskt och främlingsfientligt material (Banker, 2011; Brennan, 2009; Brown, 2009;

Daniels, 2009; Nemes, 2002; Perry & Olsson, 2009; Pollock, 2006; Weinberg, 2011). Högerextrema organisationer med föreställningar om ras förlitar sig alltmer på internet för att främja våld och uttrycka hat (se exempelvis Chon, 1999; Daniels, 2009; 2008; Perry & Olsson, 2009).

Det juridiska problemet att reglera hatpropaganda på internet genom regelverk uppmärksammas av många forskare (Bailey, 2003; Brenner, 2007; Burch, 2001; Harris et al. 2009; Henry, 2009; Herz & Molnár, 2012; Knechtle, 2005; Reed, 2009; Robinson, 2012; Singh, 2008; van Blarcum, 2005). Flertalet hävdar att internets komplexa juridiska aspekter och möjligheter till anonymitet är de största hindren för fungerande hatbrottslagar.

År 2001 anmälde två franska studentorganisationer det amerikanska it-bolaget Yahoo! för att bryta mot fransk lag genom att visa nazistiska symboler på sin auktionswebbplats. Även om Yahoo! är USA-baserat, och innehållet därmed har sitt ursprung i USA, menade den franska domstolen att Yahoo! kunde dömas enligt fransk lag. Yahoo! hävdade att frågan låg utanför Frankrikes territoriella behörighet, eftersom materialet hade laddats upp i USA där yttrandefriheten skyddas av det första tillägget till USA:s konstitution. Yahoo! erhöll till slut ett domstolsutlåtande från en amerikansk domstol om att Frankrike saknade rätt att ingripa.

Yahoo!-fallet visar tydligt hur komplicerat det är med hatbrott på internet och med juridiken – stater har kapacitet att åtala för hatbrott som begås inom sina egna territoriella gränser, men de är oftast oförmögna att förlänga sin räckvidd utanför nationsgränserna (se till exempel Banks, 2011; 2010, Brennan, 2009; Nyberg, 2003; Rorive, 2009).

Annan växande forskningslitteratur lägger tonvikt på effekterna av Europarådets konvention om it-relaterad brottslighet. Konventionen är det första multilaterala internationella rättsliga instrumentet som försöker ta itu med nätbaserad brottslighet genom att öka samarbetet mellan nationer samt harmonisera nationella lagar och förbättra undersökningstekniken (Banks, 2011; 2010, Brennan, 2009, Guichard, 2009; Nyberg, 2003; Rorive, 2009). Konventionens effektivitet och omfattning undermineras av USA:s starka stöd för yttrandefrihet, hävdar studier, eftersom detta ger webbplatser möjlighet att flytta sin bas till USA. USA:s prioritering av yttrandefriheten undergräver alltså delvis europeiska initiativ för att konstruera fungerande internationella regler (Banks, 2011; Becker et al, 2000; Nyberg, 2003; Rorive, 2009; Siegel, 1998; Timofeeva, 2002).

Konflikten mellan yttrandefrihet och hatbrott är politiskt kontroversiell många gånger, men juridiskt finns fastställda begränsningar och definitioner som provas återkommande i svensk rättstillämpning och inom EU-rätten. En komplikation är att nätet utmanar traditionella avvägningar och traditionella bestämmelser som ofta formats i en tid då nätet hade ganska begränsad samhällelig och rättslig relevans. Nätets tekniska möjligheter att sprida och publicera uppgifter anonymt – och utan ansvarig utgivare – ger ökad yttrandefrihet inledningsvis, men kan också föranleda krav på inskränkningar som gör att den legala yttrandefriheten begränsas i högre grad än tidigare (see e.g. Banks, 2011, 2010; Brennan, 2009; Nyberg, 2003; Rorive, 2009).

Samtidigt handlar detta om transnationella regleringsfrågor. Enskilda stater påverkas av, och är beroende av, omvärldens reaktioner. Stater berörs av lagstiftning inom överstatliga organisationer. Detta skapar en tröghet på det rättsliga området. De nationella regelverken präglas av olika regleringsmodeller, vilket ger aktörer utrymme för strategiska val. Domäner och servrar kan placeras utifrån ett aktuellt lands rättsliga regelverk och reglernas för- och nackdelar för aktörer.

England har löst problemet med olagliga hemsidor som flyttar till en jurisdiktion (ofta till USA) där de är tillåtna (Saunders, 2012; Guichard, 2009) genom att fastslå att allt material som kan laddas ner i England anses vara publicerat i England och därmed faller under engelsk lagstiftning (Street & Grant, 2001).

En studie om hatbrott och kränkningar på internet

Studien "Online Hate Crime – Social Norms and the Legal System", publicerad i tidskriften *Quaestio iuris* (Wigerfelt, Wigerfelt & Dahlstrand, 2015), hade det primära syftet att ge ny kunskap som kan motverka kränkningar på nätet i allmänhet och kränkningar av hatbrottskaraktär i synnerhet.¹ Studien gjordes med hjälp av en internetenkät, och resultaten bekräftar tidigare forskning till viss del.

Näthatet är ett stort problem för inte minst unga människor. En skillnad jämfört med tidigare liknande studier (se Nationella trygghetsundersökningen 2012 samt Skolundersökningen 2012 i Brottsförebyggande rådet 2014:14), är att det i vår

webbenkät finns betydligt fler som upplever sig utsatta för hatbrott och liknande. Hälften hade kränkts och knappt en procent uppgav att de ofta kände sig utsatta för hatbrott. Webbenkäten visade även betydligt högre siffror för ungdomar jämfört med tidigare studier. Män och pojkar kände sig oftare drabbade än kvinnor och flickor.

Siffrorna kan i realiteten vara ännu högre, eftersom hatbrott många gånger handlar om en process där "lågmalda trakasserier" hör till vanligheten. Just det vardagliga i de upprepade händelserna kan medföra att informanterna inte tänker på trakasserier som hatbrott (Wigerfelt, Wigerfelt & Dahlstrand, 2015).

Kränkningar på internet är en reell källa till oro bland många människor. Inte minst svarande kvinnor såg allvarligt på företeelsen. Hatbrott uppfattas som värre än mycket annat därför att det signalerar att gruppen som offret tillhör ska "veta sin plats"; ett annat skäl är att en del drabbade får långvariga psykiska skador (Hall, 2005; Iganski, 2008b; Iganski & Lagou, 2009; Wigerfelt, Wigerfelt & Dahlstrand, 2015).

Vår enkät visar en utbredd misstro mot det juridiska systemets kapacitet att effektivt ta itu med hatandet på nätet (Wigerfelt, Wigerfelt & Dahlstrand, 2015). Lagstiftningen är trots allt viktig även om tillämpningen kan bli bättre. Det är desutom mycket som talar för att rättssystemet inte helt förmår lösa problem med nätbaserade hatbrott (se exempelvis Banks, 2011).

Men tydliga rättsliga signaler kan starta processer som leder till nya handlingsmönster med tiden, menar några forskare (Svensson, 2008; Baier & Svensson, 2009). Förövarna måste inte bara ta hänsyn till risken att deras handlingar kan få rättsliga följder. De bör även begrunda risken att fördömas av andra i omgivningen. Sådana påföljder, som har med social kontroll att göra, kan visa sig mycket påtagliga (Wigerfelt, Wigerfelt & Dahlstrand, 2015; se även Hydén & Svensson, 2008; Larsson, 2011; Svensson & Larsson, 2012; Svensson, 2008; 2013).

Slutnoter kapitel 11

1. Studien bygger på en internetbaserad enkät som skickades via mejl till 1 102 personer i åldrarna 16–40 år. Svar kom från 1 035 personer, varav 50,7 procent var män och 49,3 procent kvinnor.

12. Slutsatser och implikationer för policy

I detta avslutande kapitel presenteras först centrala resultat av översikten. Det inkluderar en diskussion kring straffskärpning och förhållandet mellan rättsväsendet och minoritetsgrupper. Sedan diskuterar vi kritiken mot hatbrottsbegreppet och ger en översikt av forskningen om orsaker och beteenden som har med hatbrott att göra. Kapitlet avslutas med en genomlysning av kunskapsluckor, och vilka åtgärder som behövs på kort och lång sikt.

Översiktens centrala resultat

Före slutet av 1990-talet var hatbrott ett i stort sett okänt begrepp i Sverige. I dag nämns det frekvent i media. Det finns ingen internationellt vedertagen definition, men vanligen används ordet om brottsliga handlingar där det primära motivet utgörs av negativa föreställningar, fördomar, mot en viss grupp. Det finns inte heller någon egentlig juridisk definition i den svenska lagstiftningen, men 1994 infördes regeln om straffskärpning när motivet är att kränka någon på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning (från 2002) eller annan liknande omständighet (29 kap. 2§ 7p). Dessa brott faller inom ramen för vad som i dagligt tal kallas hatbrott.

Hatbrott är ett budskapsbrott som har vissa likheter med terrorism. Många forskare hävdar att hatbrott är värre än samma brott utan ett hatbrottsmotiv, eftersom det ger en signal till den grupp som offret anses tillhöra att alla ”ska veta sin plats” i samhällshierarkin (Iganski & Lagou, 2009). Dessutom finns risken för långvariga psykiska skador både hos den utsatta personen och inom gruppen (Berger & Sarnyal, 2015; Hall, 2005; Iganski, 2008b). Hatbrott kan också påverka hela samhället genom att skapa ökade motsättningar mellan olika grupper (se till exempel Hall, 2005).

I diskussionen om det är bra eller dåligt med straffskärpning för gärningar av detta slag bör följande poängteras:

- Straffskärpning ska markera att det inte är accepterat att begå brott mot personer därför att de tillhör eller uppfattas tillhöra en speciell grupp.

- Markeringen riktar strålkastarna på att hatbrott är ett stort samhälleligt och demokratiskt problem.

Hur många som utsätts för hatbrott är osäkert. Brottsförebyggande rådet (Brå) anger att drygt 6 200 hatbrott anmäldes 2014, en ökning med cirka 700 fall sedan 2013. Av dessa anmälningar hade 69 procent (drygt 4 310) ett främlingsfientligt/rasistiskt motiv (varav afrofobiska stod för 25 procent och antiromska hatbrott för 7 procent). Islamofobiska motiv förekom i 8 procent (490) av anmälningarna, och 4 procent (270) av fallen hade antisemitiska motiv.

Både Brå och Nationella trygghetsundersökningen (NTU, 2014), som återkommande följer upp tillgänglig statistik över anmälda hatbrott, uppskattar att mörkertalet är stort. Antagligen finns många hatbrott som aldrig anmäls. Det kan till exempel bero på att händelsen bedöms som trivial, att den utsatta känner skam och inte vill figurera i en rättsprocess, att man inte tror att en polisanmälan ska leda till något, att offret lever som papperslös, att det finns en rädsla för vedergällning från förövare, att människor har bristande tillit till rättsväsendet (se till exempel Granström, m.fl., 2016).

Forskningen visar lågt förtroende för rättsväsendet hos flera minoritetsgrupper i Sverige (Andersson & Mellgren, 2015; Larsson & Stjernholm, 2014; Schoultz, 2015; Wigerfelt & Wigerfelt, 2015a; Wigerfelt, Wigerfelt & Kiiskinen, 2014).

För Brå:s huvudkategori främlingsfientliga/rasistiska motiv (när gärningspersonen utsatt någon på grund av hudfärg, nationalitet eller etnisk bakgrund) visar statistiken att olaga hot och ofredande är det mest frekvent återrapporterade hatbrottet. Våldsbrott hamnar på andra plats. Samma mönster finns inom underavdelningen afrofobiska hatbrott, men här har våldsbrotten en högre andel än hos andra kategorier. Vad gäller antiromska hatbrott har rubriceringen olaga diskriminering en jämförelsevis högre andel anmälningar. Vid antisemitiska motiv är hets mot folkgrupp den vanligaste brottstypen.

Flertalet anmälningar som rör hets mot folkgrupp är brott som begås på internet. Över huvud taget utgör internet den vanligaste platsen för antisemitiska hatbrott: 25 procent av samtliga anmälningar. Även för anmälda hatbrott med islamofobiskt motiv är internet vanligast, men här förekommer olaga hot och ofredande oftare än hets mot folkgrupp (Djäv m.fl., 2015).

Olika etniska och religiösa kategorier har växlande förutsättningar i det svenska samhället. De intar varierande positioner gentemot majoritetsbefolkningen – och mot varandra. Historiska händelser och processer har skapat över- och underordning i olika varianter. Motiven afrofobi, antiziganism, antisemitism och islamofobi har sin egen historiska logik och koppling. Våld, hot och diskriminering tar sig distinkta uttryck beroende på hur individer och grupper sorteras in i kategorier. Det finns en mångfald av manifestationer och diskurser som legitimerar människors fördomar.

Många afrosvenskar känner sig misstänkta som brottslingar på grund av sin hudfärg och på grund av diskurser som har samband med utseende. En stark misstro mot polisen blir tydlig i forskningsstudier (se exempelvis Hübinette m.fl., 2014; Kalonaitye m. fl., 2007; Wigerfelt, Wigerfelt & Kiiskinen, 2014). Det finns därför med stor säkerhet ett mycket stort mörkertal när det gäller anmälningar om afrofbiska hatbrott. Trots allt har antalet anmälningar ökat de senaste åren.

Romerna är en av de mest förföljda och utsatta grupperna i Europa och i Sverige. Detta har skapat en stor romsk misstänksamhet mot majoritetssamhället, inte minst mot rättsväsendet, vilket avspeglas i en relativt låg anmälningsbenägenhet (Schultz, 2014; Wigerfelt & Wigerfelt, 2015a). Detsamma gäller muslimer. Det lönar sig inte att anmäla, är en vanlig känsla enligt många studier (se till exempel Larsson & Stjernholm, 2014).

För att få individer och grupper med låg anmälningsbenägenhet att anmäla hatbrott, är det viktigt att skapa ett bättre förtroende mellan dem och polisen. Men eftersom många är tveksamma till att polisanmäla, behövs alternativa möjligheter – exempelvis i samarbete med brottsofferjourer, antidiskrimineringsbyråer och minoritetsorganisationer. Det är också lämpligt att organisationer som tar tillvara ut-sattas rättigheter utbildar sina medlemmar och klienter i ämnet hatbrott. Här ingår att motverka negativa attityder och handlingar gentemot andra grupper (se även Larsson & Stjernholm, 2014).

Kritik mot hatbrottsbegreppet

Det finns inte någon globalt accepterad definition av hatbrott, varken juridiskt eller samhällsvetenskapligt. Många forskare menar att en handling kan bli ett hatbrott om individens motiv för handlingen visar sig bygga på fördomar gentemot vissa grupper av människor. Men det är inte alla sårbara grupper som innefattas av exempelvis den svenska straffskärpningsregeln. Hemlösa och andra riktigt svaga omfattas inte, kanske därför att de har svagt stöd av intressegrupper och beslutsfattare.

En viktig kritik, enligt vår mening, mot lagstiftning kring straffskärpning och hatbrottsbegreppet, är att rättssystemet är avpassat till enskilda fall. Det har svårt att hantera strukturer. Individuella gärningspersoner hamnar i fokus, och därmed bortser rättssystemet många gånger från strukturer som kan ge grogrund för hatbrott (se t.ex. Card, 2001; Granström m.fl., 2016; Ray & Smith, 2001).

Det är också viktigt att se hatbrott som en process, ett fenomen som skapas före, under och efter själva incidenten i en viss kontext. Lagstiftad straffskärpning räcker inte, anser vi, det behövs även långsiktigt arbete för att komma till rätta med grundorsakerna. Alltför mycket fokus på en enskild händelse kan medföra att själva processen, vad som hände före och efter händelsen, negligeras. Detta kan i sin tur leda till att man bortser från effekterna för hela grupper och för samhället i stort (se även Granström m.fl., 2016).

Orsaker och beteenden vid hatbrott

Forskning och teorier kring "vi" och "dom" och deras koppling till sociala och geografiska gränsdragningar hör till vanligheten inom hatbrottsforskningen. Med hjälp av sociala kategorier försöker grupper bevara gränserna mot "de andra". Dessa gränser kan upplevas som hotade när de undertryckta försöker omdefiniera sina positioner. När en relativ hierarki förändras, leder detta till fler hatbrott ibland.

Auktoritära personligheter och allmänna personlighetsdrag är individcentrerade psykologiska förklaringar till varför vissa begår hatbrott. Sådana faktorer är viktiga när de kombineras med socialpsykologiska tolkningar som inte nöjer sig med att peka ut den enskilda individens potentiella risk att bli en förövre utan också granskar miljöer och situationer som ger upphov till brotten.

Men forskningen saknar delvis förklaringar till varför vissa personer begår hatbrott, medan andra inte gör det – trots liknande personligheter och omständigheter och med ungefär samma källa till frustration. Inte heller struktorteorier lyckas här ge några relevanta förklaringar.

Sammanfattningsvis visar genomgången av forskningen att det finns såväl personliga och individuella som sociala och strukturella faktorer i sammanhanget, som får en enskild person att begå ett brott mot en annan individ på grund av den senares grupptillhörighet.

Var finns kunskapsluckorna?

Trots de många studierna om enskilda individer som utsatts för hatbrott, saknas delvis kunskaper om konsekvenserna av hatbrott för särskilt utsatta grupper (Hall, 2005; Iganski, 2008b). Här behövs komparativa studier om konsekvenser för skilda kategorier på gruppnivå och samhällsnivå. Ytterligare forskning om hur grupper hanterar sin utsatthet står på önskelistan, och vi behöver veta mer om hur och varför hanteringen skiljer sig mellan individer i samma grupp.

Över huvud taget krävs fler jämförande studier. Ofta utsatta grupper bör jämföras avseende orsaker till utsatthet, historisk bakgrund och möjliga åtgärder för att minska hatbrotten. Fler studier önskas kring begreppet hatbrott, vad det betyder inom olika kontexter och vilka signaler det ger. Inte minst finns ett stort behov av teorier med specifik inriktning på hatbrott. Det finns studier om medias och sociala mediers inverkan på hatbrott, men ytterligare fördjupningar krävs. Även kopplingen mellan normer, attityder och beteende är ett ämne som väntar på fördjupade studier.

Det behövs empiriska undersökningar av vilken roll rädsla och upplevt hot inför ”de andra” spelar i hatbrottssammanhang, det behövs granskningar av de socio-ekonomiska faktorernas roll. Även forskningen om speciella platser och kontexter bör fördjupas: om brottsplatser (Hur arbetar polisen konkret vid en anmälan?); om kriminalvården (Hur arbetar kriminalvården med personer dömda för hatbrott och hur hanteras hatbrott mellan intagna?); om skolor och arbetsplatser (Hur arbetar man förebyggande och i manifesta fall?) Det finns även kunskapsluckor om hur hatbrott kan förebyggas i allmänhet.

Avslutningsvis bör poängteras att forskningen om hatbrott i Sverige är begränsad. Det finns stort behov av både övergripande och fördjupade studier.

Policyrekommendationer

Misstron mot samhällets förmåga att ge skydd och stöd för sina medlemmar och människors känsla av övergivenhet – det är två bärande anledningar till att hatbrott kan anses värre än likvärdiga brott utan hatbrottsmotiv (Iganski & Lagou, 2009; Tiby, 2009). Därför är det synnerligen viktigt att brotten bemöts med kraftfullt avståndstagande från ledande politiker och myndigheter, och med tydliga åtgärder (se exempelvis Byers & Jones, 2008).

Risken finns att lagstiftningen undergrävs på sikt om människor som utsatts för hatbrott inte tror att det är lönt att anmäla eftersom det sällan resulterar i att något ansvar utkrävs. Endast 5 procent av hatbrottsanmälningarna personupplärades 2014, medan 14 procent av samtliga brott klarades upp (Djäv m.fl., 2015; Westfelt, 2016). Som framgått av vår översikt, finns också misstro och rädsla gentemot polisen hos flera minoritetsgrupper. Politiker och polisledning måste därför prioritera uppgiften att skapa förtroende hos olika grupper. Det kan ske genom fördjupad polisär utbildning om hatbrott, antidiskrimineringsarbete och mer konstruktiva attityder till minoriteter (se exempelvis Kommissionen mot antiziganism, 2016; Axell & Westerberg, 2016; Granström m.fl., 2016).

Det är ofta svårt att fastställa motivbilden bakom ett brott, och här har polisens insatser stor tyngd. Polisen måste ha förmåga och kunskap att utreda hatbrott, och rättssystemet behöver bättre instrument för att hantera och bedöma hatbrott. En deluppgift är att lära sig samla in relevant material på internet. Det kräver resurser och fortbildning. Dessutom är det angeläget att inrätta särskilda hatbrottsenheter som är specialiserade på hatbrott. I dagsläget finns sådana enheter endast på några större svenska orter.

För att lagstiftningen ska fungera är det nödvändigt att rättsväsendet arbetar systematiskt och rättssäkert. Därför bör åklagare och domstolar utbildas på återkommande basis (se exempelvis Devine & Spellberg, 2009). Rutinen att utse målsägarbiträden eller stödpersoner har visat sig framgångsrik vid relationsvåld och sexualbrott, och kan vara positiv även vid hatbrott (Tillsynsrapport 2016:1). Fungerande

kommunikation mellan de utsatta och rättsväsendet har stor betydelse (se exempelvis Schoultz, 2015).

På kort sikt behövs ökat stöd till civilsamhällets hjälpverksamhet för enskilda drabbade individer. Inte minst är det viktigt att stödja de utsatta gruppernas egna organisationer. Det kan innefatta hjälp till självhjälp och egenmakt, det kan handla om juridiskt och psykosocialt stöd. På längre sikt öppnas större möjligheter att förstå orsaker till hatbrott, menar vi, om de analyseras utifrån både sitt aktuella sammanhang och de historiska förutsättningarna.

Forskningen pekar ut många, komplexa och delvis olika orsaker till hatbrott. Men i grunden handlar det om historiskt och kulturellt rotade fördomar mot dem som anses avvika. Eftersom fördomar ingår i maktrelationer och allmänna diskurser, behövs mer omfattande långsiktiga lösningar på problem som rör kränkningar och hatbrott – det räcker inte med effektivare lagstiftning och rättssystem. Även strukturella och institutionella åtgärder är nödvändiga. Annars riskerar hatbrotten bli ett allt större hot mot alla människors lika rättigheter och möjligheter i det demokratiska samhället.

Referenser

Allen, C. (2011) Opposing Islamification or promoting Islamophobia? Understanding the English Defence League. *Patterns of Prejudice*, vol. 45, no. 4, s. 279-294.

Allport, G. (1954) *The Nature of Prejudice*. Cambridge, Mass.: Addison-Wesley.

Andersson, L. M. (2000) *En jude är en jude är en jude...Representationer av "juden" i svensk skämtpress omkring 1900-1930*. Lund: Nordic Academic Press.

Andersson, M. och C. Mellgren (2015) Anmälningsbenägenhet vid utsatthet för hatbrott. *Socialvetenskaplig Tidskrift*. Årgång 22, nr. 3-4, s. 283-301.

Andersson, M. och C. Mellgren (2016) Studenters utsatthet och upplevelser av hatbrott. *FoU rapport 2006:1*. Malmö högskola, Institutionen för Kriminologi.

Athwal, H., J. Bourne och R. Wood (2010) *Racial Violence. The buried issue*. London: The Institute of Race Relations.

Awan, I. och I. Zempi (2015) "I will Blow your face off" – Virtual and Physical World Anti-Muslim Hate Crime. *British Journal of Criminology*, online.

Axell, S. och S. Westerberg (2016). *Hatbrott 2015: statistik över polisanmälningar med identifierade hatbrottsmotiv och självrapporterad utsatthet för hatbrott*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ).

Bachner, H. och J. Ring (2005) *Antisemitiska attityder och föreställningar i Sverige*. Stockholm: Forum för levande historia.

Bachner, H. (2009) *"Judefrågan". Debatt om antisemitism i 1930-talets Sverige*. Stockholm: Atlantis.

Bachner, H. (2014) Europas mörka sommar. *Svenska kommittén mot antisemitism. Nyhetsbrev, oktober 2014*.

- Bacquet, S. (2009) An Analysis of the Resurgence of Anti-Semitism in France (SSRN Scholarly Paper No. ID 1337662). *Social Science Research Network*.
- Baier, M. och M. Svensson (2009) *Om normer*. Malmö: Liber.
- Bailey, J. (2003) Private regulation and public policy: Toward effective restriction of internet hate propaganda. *McGill Law Journal*, vol. 59, no. 49, s. 62–102.
- Balogh, L. (2011) Racist and related hate crimes in Hungary — Recent empirical findings. *Acta Juridica Hungary*, vol. 52, s. 296–315.
- Banks, J. (2010) Regulating hate speech online. *International Review of Law, Computers & Technology*, vol. 24, s. 233–239.
- Banks, J. (2011) European Regulation of Cross-Border Hate Speech in Cyberspace: The Limits of Legislation. *European Journal Crime Criminal Law Criminal Justice*, vol. 19, s. 1–13.
- Barnett, B.A. (2007) *Untangling the Web of Hate: Are Online "hate Sites" Deserving of First Amendment Protection?*. New York: Cambria Press.
- Berger, M. och Z. Sarnyai (2015) "More than Skin deep": stress neurobiology and mental health consequences of racial discrimination. *Stress: the International Journal on the Biology of Stress*, vol. 19, no. 1, s. 1-10.
- Berggren, L. (1999) *Nationell upplysning. Drag i den svenska antisemitismens idé-historia*. Stockholm: Elander Gotab.
- Bergmann, W. (2008) Anti-Semitic Attitudes in Europe: A Comparative Perspective. *Journal of Social. Issues*, vol. 64, no. 2, s. 343–362.
- Bergmann, W. och J. Wetzel (2003) *Manifestations of Anti-Semitism in the European Union. Synthesis Report*. Vienna: EUMC.
- Bevelander, P. och M. Hjern (2015) The religious affiliation and anti-Semitism of secondary school-age Swedish youths: an analysis of survey data from 2003 and 2009. *Ethnic and racial Studies*, vol. 38, no. 15, s. 2705-2721.

- Bilewicz, M. och I. Krzeminski (2010) Anti-Semitism in Poland and Ukraine: The belief in Jewish control as a mechanism of scapegoating. *International Journal of Conflict and Violence*, vol. 4, s. 234–243.
- Björge, T. (1997) *Racist and Right-Wing Violence in Scandinavia. Patterns, Perpetrators and Responses*, Leiden, Doctoral diss., University of Leiden.
- Björge, T. och Y. Carlsson (1999) *Vold, rasismen og ungdomsgenger – forebygning og bekjempelse*. Oslo: Tano –Aschehoug.
- Björge, T. (2003) Violence against Ethnic and Religious Minorities, i Heitmeyer, W. och J. Hagan (red.) *International Handbook of Violence Research*. Netherlands: Springer. s. 785–799.
- Blalock, H. M. (1957) Percent non-white and discrimination in the South. *American Sociological Review*, vol. 22, s. 677-682.
- Blazak, R. (2011) Isn't Every Crime a Hate Crime? The Case for Hate Crime Laws. *Sociology Compass*, vol. 5, no. 4, s. 244-255.
- Blee, K. (2005) Racial Violence in the United States. *Ethnic and Racial Studies*, vol. 28, no. 4, s. 599-619.
- Blee, K. (2007) The Microdynamics of Hate Violence. Interpretive Analysis and Implications for Responses. *American Behavioral Scientist*, vol. 51, no. 2, s. 258-270.
- Blumer, H. (1958) Race prejudice as a sense of group position. *Pacific Sociological Review*, no. 1, s. 3-7.
- Bobo, L. (1988) Group conflict, prejudice and the paradox of contemporary racial attitudes i Katz, P.A. och D.A. Taylor (red.) *Eliminating racism: Profiles in controversy*. New York: Springer, s. 85-114.
- Boeckmann, R. och C. Turpin-Petrosino (2002) Understanding the Harm of Hate Crime. *Journal of Social Issues*, vol. 58, no. 2, s. 207-225.
- Bohman, A. (2011) Articulated antipathies: Political influence on anti-immigrant attitudes. *International Journal of Comparative Sociology*, vol. 52, no. 6, s. 457-477.

- Borell, K. (2012) *Islamofobiska fördomar och hatbrott: En kunskapsöversikt*. Bromma: Nämnden för statligt stöd till trossamfund. SST:s skriftserie Nr 1 2012.
- Borgeke, M. och G. Sterzel (2009) *Studier rörande påföljdsspraxis m.m.* Stockholm: Jure.
- Bourne, J. (2002) Does legislating against racial violence work?. *Race and Class*, vol. 44, no. 2, s. 81-85.
- Bowling, B. (1998) *Violent Racism: Victimisation, Policing and Social Context*. Oxford: Oxford University Press.
- Brah, A. (1993) Difference, diversity, differentiation: Processes of racialization and gender, i Wrench, J. och J. Solomos (red.) *Racism and migration in Western Europe*. Oxford: Berg.
- Brax, D. (2014) Hatbrottslagstiftning i Sverige och i Europa, i Berg, L. och R. Lindahl (red.) *Förhoppningar och farhågor – Sveriges första 20 år i EU*. Göteborg: Göteborgs universitet. Centrum för Europaforskning.
- Brax, D. och C. Munthe (2015) The Philosophical Aspects of Hate Crime and Hate Crime Legislation: Introducing the Special Section on the Philosophy of Hate Crime. *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 30, no. 10, s. 1687-1695.
- Brearley, M. (2001) The persecution of Gypsies in Europe. *American Behavioral Scientist*, vol. 45, no. 4, s. 588-599.
- Brennan, F. (2009) Legislating against Internet race hate. *Information & Communication Technology Law*, vol. 18, s. 123-153.
- Brenner, S.W. (2007) Criminalizing "Problematic" Speech. *Journal of Internet Law*, s. 3-12, Online.
- Brown, C. (2009) WWW.HATE.COM.White Supremacist Discourse on the Internet and the Construction of Whiteness Ideology. *Howard Journal of Communication*, vol. 20, no. 2, s. 189-208.

Bunar, N. (2007) Hate crimes against immigrants in Sweden and community responses. *American Behavioral Scientist*, vol. 51, s. 166-181.

Bunescu, I. (2014) *Roma in Europe. The Politics of Collective Identity Formation*. Farnham: Ashgate.

Burjanek, A. och A. Retter (2001) Xenophobia among the Czech population in the context of post-communist countries and Western Europe. *Czech Sociological Review*, vol. 9(1), s. 53-67.

Burnett, J. (2013) Britain: Racial Violence and the Politics of Hate. *Race & Class*, vol. 54, no. 4, s. 5-21.

Burney, E. och G. Rose (2002) *Racist Offences – how is the Law Working? The Implementation of the Legislation on Racially Aggravated Offences in the Crime and Disorder Act 1998*. Home Office Research Study 244. London: Home Office.

Bunzl, M. (2005) Between anti-Semitism and Islamophobia: Some thoughts on the new Europe. *American Ethnology*, vol. 32, s. 499-508.

Burch, E. (2001) Censoring Hate Speech in Cyberspace: A New Debate in New America. *North Carolina Journal of Law and Technology*, vol. 3, s. 175-192.

Byers, B. och J. Jones (2008) The Impact of the Terrorist Attacks of 9/11 on Anti-Islamic Hate Crime. *Journal of Ethnicity in Criminal Justice*, vol. 5, no. 1, s. 43-56.

Byford, J. (2003) Anti-Semitism and the Christian right in post-Milošević Serbia. *Internet Journal of Criminology*, s. 1-27.

Cammaerts, B. (2007) *Blogs, online forums, public spaces and the extreme right in North Belgium*. Tartu: Tartu University Press.

Card, C. (2001) Is penalty enhancement a sound idea? *Law and Philosophy*, vol. 20, no. 2, s. 195-214.

Carlsson, C. H. (2004) *Medborgarskap och diskriminering. Östjudar och andra invandrare i Sverige 1860-1920*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

- Carter, C.S. (1999) Church burning in African American communities. Implications for empowerment practice. *Social Work*, vol. 44, s. 62-68.
- Cederberg, I. (2010) *Född fördömd. Romer – Ett Europeiskt dilemma*. Stockholm: Leopard Förlag.
- Chakraborti, N. och J. Garland (2009) *Hate crime, impact, causes and responses*. London: SAGE Publications.
- Chakraborti, N. och J. Garland (2012) Reconceptualizing Hate Crime Victimization through the Lens of Vulnerability and "Difference". *Theoretical Criminology*, vol. 16, no. 4, s. 499-514.
- Chakraborti, N., J. Garland och S-J. Hardy (2014) *The Leicester Hate Crime Project. Findings and Conclusions*. Leicester: University of Leicester.
- Chakraborti, N. (2015) Re-Thinking Hate Crime: Fresh Challenges for Theory and Practice. *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 30(10), s. 1738-1754.
- Chancer, L. och B. Watkins (2009) *Sociala positioner – en översikt*. Lund: Studentlitteratur.
- Chesler, P. (2003) *The new anti-semitism: The current crisis and what we must do about it*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Cohen, F., L. Jussim, K.D. Harber och G. Bhasin (2009) Modern anti-Semitism and anti-Israeli attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 97, no. 2, s. 290-306.
- Costi, N. (2010) The spectre that haunts Italy: The systematic criminalisation of the Roma and the fears of the Heartland. *Romani Studies*, vol. 20, s. 105-136.
- Craig, K. (2002) Examining hate-motivated aggression, A Review of the social psychological literature on hate crimes as a distinct form of aggression. *Aggression and Violent Behavior*, vol. 7, no. 1, s. 85-101.
- Crenshaw, K. (1991) Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics and violence Against Women of Color. *Stanford Law Review*, vol. 43, s. 1241-1299.

Daniels, J. (2008) Race, civil rights, and hate speech in the digital era. *Learning Race and Ethnicity: Youth and Digital Media*, vol. 5, s. 129–54.

Daniels, J. (2009) *Cyber Racism: White Supremacy Online and the New Attack on Civil Rights*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

De los Reyes, P. (2009) *Unga romers situation – en intervjustudie*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen skrifter 2009:10.

Devine, R. och A. Spellberg (2009) Hate Crime Prosecution, i Perry, B. och F. Lawrence (red.) *Hate Crimes, Volume 5, Responding to hate Crime*. Westport & London: Praeger.

Diaz, A. (2007) *Integrationsbarometer 2007. En delrapport om allmänhetens attityder och erfarenheter inom områdena rasism, främlingsfientlighet, antisemitism och islamofobi*. Norrköping: Integrationsverkets rapportserie 2007:04.

Dimitrova, R., A. Chasiotis, M. Bender F.J.R Vijver (2014) Collective Identity and Well-Being of Bulgarian Roma Adolescents and Their Mothers. *Journal of Youth and Adolescence*, vol. 43, s. 375–386.

Diskrimineringsombudsmannen (2011) *Romers rättigheter*. Stockholm: Diskrimineringsombudsmannen.

Dixon, J. C. (2006) The ties that bind and those that don't: Towards reconciling group threat and contact theories of prejudice. *Social Forces*, vol. 84, s. 2178-2204.

Dixon, L. (2010) Tackling hate by driving diversity: A New Labour success story? *Probation Journal*, vol. 57, no. 3, s. 314-321.

Djäv, C, S. Westerberg och A. Frenzel (2015) *Hatbrott 2014: statistik över polisanmälningar med identifierade hatbrottsmotiv och självrapporterad utsatthet för hatbrott*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ).

Dom Klippans Tingsrätt. 960322. Nr. DB 57.

Donnelly, E. (2008) Hate Crime Against Travellers. *Criminal Justice Matters*, vol. 48, no. 1, s. 24-25.

Ds 2014:8 (2014) *Den mörka och okända historien, Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.

Ekehammar, B. och N. Akrami (2003) The relation between personality and prejudice: A variable and a person centered approach. *European Journal of Personality*, vol. 17, s. 449-464.

Ericsson, M. (2016) *Historisk forskning om rasism och främlingsfientlighet i Sverige – en analyserande kunskapsöversikt*. Stockholm: Forum för levande historia.

Erjavec, K. och M.P. Kovačič (2012) “You Don’t Understand, This is a New War!” Analysis of Hate Speech in News Web Sites’ Comments. *Mass Communication. & Society*, vol. 15, s. 899–920.

Ernst, D och B. Bornstein (2012) How to measure Islamophobia, i Helbring, M. (red.) *Islamophobia in the West. Measuring and explaining individual attitudes*. New York: Routledge.

Essed, P. (1991) *Understanding Everyday Racism. An interdisciplinary Theory*. Newbury Park: Sage Publications.

Fetzer, J. S. (2000) *Public attitudes toward immigration in the United States, France and Germany*. Cambridge: Cambridge University Press.

Fine, R. (2009) Fighting with phantoms: a contribution to the debate on antisemitism in Europe. *Patterns Prejudice*, vol. 43, s. 459–479.

Flores-Yeffal, N.Y., G. Vidales och A. Plemons (2011) The Latino Cyber-Moral Panic Process in the United States. *Information, Communication & Society*, vol. 14, s. 568–589.

FRA (2008) *Indicent Report, Violent Attack against Roma in the Ponticelli district of Naples, Italy*. Vienna: FRA.

Forster, A. och B.R. Epstein (1974) *The New Anti-Semitism*. New York: McGraw-Hill.

Franklin, K. (2002) Good Intension. The Enforcement of Hate Crime Penalty-Enhancement Status. *American Behavioral Scientist*, vol. 46, no. 1, s. 154-172.

- Frost, D. (2007) The “enemy within”? Asylum, racial violence and “race hate” in Britain today. *Twenty-First Century Society*, vol. 2, no. 3, s. 227-248.
- Gadd, D. (2009) Aggravating Racism and Elusive Motivation. *British Journal of Criminology*, vol. 49(6), s. 755-771.
- Gardell, M. (2010) *Islamofobi*. Stockholm: Leopard förlag.
- Gardell, M. (2015) *Raskrigaren. Seriemördaren Peter Mangs*. Stockholm: Leopard Förlag.
- Gerstenfeld, P. (2004) *Hate Crimes: Causes, controls and controversies*. Thousand Oaks: SAGE Publication.
- Glaser, J., J. Dixit och D. Green (2002) Studying Hate Crime with the Internet: What Makes Racists Advocate Racial Violence? *Journal of Social Issues*, vol. 58, no. 1, s. 177-193.
- Glazer, S. (2010) Anti-Semitism in Europe: Are Israel's policies spurring a new wave of hate crimes? i Alger, C.F. *Issues in Peace and Conflict Studies*. Thousand Oaks: SAGE, s. 109-143.
- Granström, G. (2010) Hur hanteras hatbrott i det juridiska systemet? i Deland, M., F. Hertzberg och T. Hvitfeldt (red.) *Det vita fältet. Samtida forskning om högerextremism*. Uppsala: Uppsala universitet, Opuscula Historica Upsaliensis 41, s. 197-212.
- Granström, G., C. Mellgren och E. Tiby (2016) *Hatbrott? En introduktion*. Lund: Studentlitteratur.
- Green, D., D. Strolovitch och J. Wong (1998) Defended neighborhoods, integration and racially motivated crime. *The American Journal of Sociology*, vol. 104, s. 372-403.
- Green, D., L. McFalls och J. Smith (2001) Hate crime, an emergent research agenda. *Annual Review of Sociology*, vol. 27, s. 479-504.
- Guy, W. (2001) *Between past and future: the Roma of Central and Eastern Europe*. Hatfield: University of Hertfordshire Press.

Guichard, A. (2009) Hate crime in cyberspace: the challenges of substantive criminal law. *Information's & Communication Technology Law*, vol. 18, s. 201–234.

Hall, N. (2005) *Hate Crime*. London & New York: Routledge.

Hall, N. (2015) Understanding hate crimes. Sociological and criminological perspectives, i Hall, N., A. Corb, P. Giannasi och G.D. Grieve (red.) *The Routledge International Handbook on Hate Crime*. London & New York: Routledge.

Hamm, M. S. (1994) *Hate Crime: International perspectives on causes and control*. Cincinnati: Anderson.

Hammarén, N. och T. Johansson (2009) *Identitet*. Malmö: Liber.

Harris, C., J. Rowbotham och K. Stevenson (2009) Truth, law and hate in the virtual marketplace of ideas: perspectives on the regulation of Internet content. *Informations & Communication Technology Law*, vol. 18, s. 155–184.

Henry, J.S. (2009) Beyond free speech: novel approaches to hate on the Internet in the United States. *Information's & Communications Technology Law*, vol. 18, s. 235–251.

Herz, M. och P. Molnár (2012) *The Content and Context of Hate Speech: Rethinking Regulation and Responses*. Cambridge: Cambridge University Press.

Higginbotham, A. L. (1996) *Shades of freedom*. Oxford: Oxford University Press.

Hjerm, M. och K. Nagayoshi (2011) The composition of the minority population as a threat. Can real economic and cultural threats explain Xenophobia? *International Sociology*, vol. 26, s. 815–843.

Hübinette, T. och C. Tigervall (2008) *Adoption med förhinder. Samtal med adopterade och adoptivföräldrar om vardagsrasism och etnisk identitet*. Botkyrka: Mångkulturellt centrum.

Hübinette, T., S. Beshir och V. Kawesa (2014) *Afrofobi. En kunskapsöversikt över afrosvenskars situation i dagens Sverige*. Botkyrka: Mångkulturellt centrum.

Iganski, P. (2008a) Criminal Law and the Routine Activity of “Hate Crime”. *Liverpool Law Review*, vol. 29, no. 1, s. 1-17.

Iganski, P. (2008b) *Hate Crime and the City*. Bristol: The Policy Press.

Iganski, P. (2013) Antisemitism and anti-Jewish “hatred”: conceptual, political and legal challenges, i Phillips, C. och C. Webster (red.) *New Directions in Race Ethnicity and Crime*. London & New York: Routledge, s. 18-36.

Iganski, P. och B. Kosmin (2003) *A new antisemitism?: debating judeophobia in 21st century Britain*. London: Profile.

Iganski, P. och S. Lagou (2009) How Hate Crime Hurt More: Evidence from the British Crime Survey, i Perry, B. och P. Iganski (red.) *Hate Crime volume 2. The Consequences of Hate Crime*. Westport, Connecticut: Praeger.

Integrationsverket (2006) *Rasism och främlingsfientlighet i Sverige – Antisemitism och islamofobi 2005*. Norrköping. Integrationsverkets rapportserie 2006:02.

Integrationsverket (2007) *Rasism och främlingsfientlighet i Sverige: Antisemitism, antiziganism och islamofobi 2006*. Norrköping: Integrationsverkets rapportserie 2007:03.

Irvine, J.M. (2006) Anti-Gay Politics on the Web. *The Gay & Lesbian Review*, vol. 13, s. 15-19.

Jacobs, J. och K. Potter (1998) *Hate crimes, criminal law & Identity politics*. Oxford, New York: Oxford University Press.

James, Z. (2014) Hate Crime Against Gypsies, Travellers and Roma in Europa, i Hall, N. (red.) *Routledge International Handbook on Hate Crime*. Albingdon: Routledge, s. 237 – 248.

Jenness, V. och R. Grattet (2001) *Making hate a crime: From social movement to law enforcement*. New York: Russell Sage.

Judaken, J. (2008) So what’s new? Rethinking the “new antisemitism” in a global age. *Patterns of Prejudice*, vol. 42, s. 531-560.

- Junger-Tas, J. och I.H. Marshall (1999) The self-report methodology in crime research, i Tonry, M. (red.) *Crime and Justice*. vol. 25. Chicago: University of Chicago Press, s. 291-367.
- Kaplan, E.H. och C.A. Small (2006) Anti-Israel sentiment predicts anti-Semitism in Europe. *Journal of Conflict Resolution*, vol. 50, s. 548–561.
- Kalonaityté, V., V. Kawesa och A. Tedros (2007) *Att färgas av Sverige: Upplevelser av diskriminering och rasism bland ungdomar med afrikansk bakgrund i Sverige*. Stockholm: Ombudsmannen mot etnisk diskriminering.
- Kersten, J. och N. Hankel (2013) A comparative look at right-wing extremism, anti-Semitism, and xenophobic hate crimes in Poland, Ukraine, and Russia, i Von Mering, S. och T. Wyman McCarty (red.) *Right-Wing Radicalism Today, Perspectives' from Europe and the US*. New York: Routledge, s. 85-105.
- Klug, B. (2003) The collective Jew: Israel and the new antisemitism. *Patterns of Prejudice*, vol. 37, no. 2, s.117-138.
- Kolankiewicz, M. (2015) *Anti-Muslim violence and the Possibility of Justice*. Lund. Lund University. Department of Sociology.
- Kommissionen mot antiziganism (2016) *Agera mot antiziganistiska hatbrott*. Stockholm: Kommissionen mot antiziganism.
- Korando, A.M. (2012) Roma Go Home: The Plight of European Roma. *Law and Inequality: A Journal of Theory and Practice*, vol. 30, s. 125-139.
- Kott, M. (2014) It is their DNA: Swedish Police, Structural Antiziganism and the Registration of Romanis, i Agarin, T. (red.) *When Stereotype Meets Prejudice. Antiziganism in European Societies*. Stuttgart: ibidem-Verlag, s. 45-68.
- Kvist Geverts, K. (2008) Fader Byråkratius rädsla för antisemitism. Attityder mot judiska flyktingar inom Socialstyrelsens utlänningsbyrå, i Andersson, L. M. och K. Kvist Geverts (red.) *En problematisk relation? Flyktingpolitik och judiska flyktingar i Sverige 1920-1950*. Uppsala: Opuscula Historica Upsaliensia 36.
- Lacatus, T. (2015) *Studie om hatbrott och andra allvarliga kränkningar riktade mot utsatta romska EU-medborgare*. Stockholm: Kommission mot antiziganism.

Larsson, G. (2005) The impact of Global Conflicts on Local Contexts: Muslims in Sweden after 9/11 – The Rise of Islamophobia or New Possibilities? *Islam and Christian-Muslim Relations*, vol. 16, no. 1, s. 29-42.

Larsson, G. och S. Stjernholm (2014) *Främlingsfientliga handlingar mot trossamfund. En kartläggning av religiösa gruppers och individers utsatthet i Sverige 2014*. Bromma: Nämnden för statligt stöd till trossamfund.

Larsson, S. (2011) *Metaphors and Norms: Understanding copyright law in a digital society*. Lund: Lund Studies in Sociology of Law.

Lawrence, E. (1999) *Punishing Hate*. London: Harvard University Press.

Lawrence, F. (2003) Enforcing bias-crime laws without bias: Evaluating the disproportionate enforcement critique. *Law and Contemporary Problems*, vol. 66, no. 3, s. 49-70.

Levin, B och J. McDevitt (1993) *Hate Crimes. The Rising tide of bigotry & bloodshed*. New York: Plenum.

Levin, B. (2002) From Slavery to Hate Crime Laws: The Emergence of Race and Status-Based Protection in American Criminal Law. *Journal of Social Issues*, vol. 58, no. 2, s. 227-245.

Levin, B. (2009) The Long Arc of Justice: Race, violence and the Emergence of Hate Crime Law, i Perry B. och B. Levin (red.) *Hate Crime, Volume 1. Understanding and Defining hate Crime*. Westport and London: Praeger.

Levy, R.S. (1991) *Antisemitism in the Modern World: An Anthology of Texts*. Heath Lexington, MA, and Toronto: Houghton Mifflin Company.

Ljubic, V., P. Vedder, H. Dekker och M. Geel (2013) Romaphobia among Serbian and Dutch adolescents: The role of perceived threat, nationalistic feelings, and integrative orientations. *International Journal of Psychology*, vol. 48, s. 352–362.

Löw, H. (1993) The cult of violence: The Swedish racist counter-culture, i Björger, T och R. Witte (red.) *Racist violence in Europe*. London: St. Martin's Press, s. 62-79.

- Löw, H. (1995) Racist violence and criminal behavior in Sweden: Myths and reality, i Björge, T. (red.) *Terror from the extreme right*. London: Frank Cass, s. 119-161.
- MacShane, D. (2008) *Globalising hatred: the new antisemitism*. Hachette UK: Houghton Mifflin Company.
- Martin, R., H. McCann, M. Morales, och S. William (2013) White Screen/White Noise: Racism and the Internet. *Urban Library Journal*, vol. 19, s. 1-12.
- Mason, G. (2005) Hate Crime and the Image of the Stranger. *The British Journal of Criminology*, vol. 45, no. 6, s. 837-859.
- Mason, G., J. McCulloch och L. Maher (2015) Policing Hate Crime: Markers for negotiating common ground in policy implementation, *Policing & Society*.
- McDevitt, J., J. Balboni, L. Garcia och J. Gu (2001) Consequences for victims: A comparison of bias- and non-bias-motivated assaults. *American Behavioral Scientist*, vol. 45, no. 4, s. 697-713.
- McDevitt, J., J. Levin och S. Bennett (2003) Hate crime offenders, an expanded typology, i Perry, B. (red.) *Hate and bias crime: A reader*. New York & London: Routledge, s.109-116.
- McGarry, A. (2011) The Roma Voice in the European Union: Between National Belonging and Transnational Identity. *Social Movements Studies*, vol. 10, s. 283-297.
- McLaren, L. och M. Johnson (2007) Resources, group conflict and symbols: Explaining anti-immigrant hostility in Britain. *Political Studies*, vol. 55, s.709-732.
- McVeigh, R., M. Welch och T. Bjarnason (2003) Hate Crime Reporting as a Successful Social Movement Outcome. *American Sociological Review*, vol. 68, no. 6, s. 843-867.
- Merton, R.K. (1949) *Social Theory and Social Structure*. New York: Free Press.
- Miller, R.L. (2000) *Researching life stories and family histories*. London: Sage.
- Miller, S. och J. Glass (1989) Parent-child attitudes similarity across the life course. *Journal of Marriage and the Family*, vol. 51, s. 991-997.

Miller, S. och D. Sears (1986) Stability and change in social tolerance. A test of the persistence hypothesis. *American Journal of Political Science*, vol. 30, s. 214-236.

Mirga, A. (2009) The Extreme Right and Roma and Sinti in Europe: A New Phase in the Use of Hate Speech and Violence? *Roma Rights Quarterly*, s. 5-9.

Montesino Parra, N. (2002) *Zigenarfrågan: intervention och romantik*. Lund: Socialhögskolan, Lunds Universitet.

Moran, L. (2001) Affairs of the heart. Hate crime and the politics of crime control. *Law & Critique*, vol. 12, no. 3, s. 331-344.

Motsieloa, V. (2003) *"Det måste vara någonting annat". En studie om barns upplevelser av rasism i vardagen*. Stockholm: Rädda Barnen.

Munro, V. (2014) *Hate Crime in the Media. A History*. Santa Barbara: Praeger.

Nemes, I. (2002) Regulating hate speech in cyberspace: issues of desirability and efficacy. *Information & Communications Technology Law*, vol. 11, s. 193-220.

Nielsen, J. och J. Otterbeck (2015) *Muslims in Western Europe*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

NJA (1996) NJA 1996:509, *Nytt juridiskt arkiv*.

Nordberg, C. (2004) Legitimising immigration control: Romani asylum-seekers in the Finnish debate. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 30, s. 717-735.

Nyberg, A.O. (2003) Is All Speech Local-Balancing Conflicting Free Speech Principles on the Internet. *Georgetown Law Journal*, vol. 92, no. 3, s. 663-689.

O'Nions, H. (2011) Roma Expulsions and Discrimination: The Elephant in Brussels. *European Journal of Migration Law*, vol. 13, s. 361-388.

Olzak, S. (1992) *The Dynamics of Ethnic Competition and Conflict*. Stanford: Stanford University Press.

Omi, M. och H. Winant (1994) *Racial Formation in the United States: From the 1960s to the 1990s*. New York: Routledge.

- Otterbeck, J. och P. Bevelander (2006) *Islamofobi. En studie av begreppet, ungdomars attityder och unga muslimers utsatthet*. Stockholm: Forum för levande historia.
- Palosuo, L. (2008) *En inventering av forskning om Romer i Sverige. Ett uppdrag från Delegationen för romska frågor*. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Partington, A. (2012) The changing discourses on antisemitism in the UK press from 1993 to 2009: A modern-diachronic corpus-assisted discourse study. *Journal of Language and Politics*, vol. 11, no. 1, s 51–76.
- Parker, R. (2009) Police Training, i Perry, B. och F. Lawrence (red.) *Hate Crimes, Volume 5, Responding to hate Crime*. Westport & London: Praeger.
- Perry, B. (2001) *In the Name of Hate: Understanding Hate Crime*. London & New York: Routledge.
- Perry, B. (2002) Defending the Color Line. Race and Ethnically Motivated Hate Crime. *American Behavioral Scientist*, vol. 46, no. 1, 72-92.
- Perry, B. (2003) Accounting for hate crime, doing difference, i Perry, B. (red.) *Hate and bias crime: A reader*. New York & London: Routledge, s. 97-108.
- Perry, B. (2009) The Sociology of hate: Theoretical Approaches, i Perry, B och B. Levin (red.) *Hate Crime, Volume 1. Understanding and Defining hate Crime*. Westport and London: Praeger.
- Perry, B. (2015) "All of a Sudden, there are Muslims". Visibilities and Islamophobic Violence in Canada. *International Journal for Crime,, Justice and Social Democracy*, vol. 4, no. 3, s. 4-15.
- Perry, B. och P. Olsson (2009) Cyberhate: the globalization of hate. *Information & Communications Technology Law*, vol. 18, s. 185–199.
- Petrova, D. (2003) The Roma: Between myth and the future. *Social Research*, vol. 70, no. 1, s. 111-161.
- Phillips, D. (2010). Minority ethnic segregation, integration and citizenship: a European perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 36. s. 209–225.

- Pogány, I. (2012). Pariah Peoples Roma and the Multiple Failures of Law in Central and Eastern Europe. *Soc. Leg. Stud.* 21. s. 375–393.
- Pollock, E., T. (2006). *Understanding and Contextualising Racial Hatred on the Internet: A Study of Newsgroups and Websites*. Nottingham: Nottingham Trent University.
- Pred, A. (2000) *Even in Sweden: Racisms, Racialized Spaces and the popular Geographical Imagination*. Berkeley: University of California Press.
- Prieto-Flores, Ò., L. Puigvert och I.S. Cruz (2012) Overcoming the odds: constricted ethnicity in middle-class Romà. *Identities*, vol. 19, s. 191–209.
- Ray, L. och D. Smith (2001) Racist Offenders and the Politics of Hate Crime. *Law and Critique*, vol. 12, s. 203–221.
- Ray, L., D. Smith och L. Wastell (2004) Shame, Rage and Racist Violence. *The British Journal of Criminology*, vol. 44(3), s. 350–368.
- Reed, C. (2009) The challenge of hate speech online. *Information & Communications Technology Law*, vol. 18, s. 79–82.
- Rensmann, L. (2011) Resentment Reloaded: How the European Radical Right Mobilizes Antisemitism and Counter-Cosmopolitanism. *Journal of the Study of Antisemitism*, vol. 3, no. 2, s. 543–574.
- Rensmann, L. och J.H. Schoeps (2010) *Politics and Resentment: Antisemitism and Counter-cosmopolitanism in the European Union and Beyond*. Leiden: Brill.
- Regeringens Proposition Åtgärder mot rasistisk brottslighet och etnisk diskriminering i arbetslivet, 1993/94:101. Stockholm.
- Regeringens Proposition *Hets mot folkgrupp m.m.* 2001/02:59. Stockholm, Justitiedepartementet.
- Robinson, H. L. (2012) Preventing Sparks in Smoldering Ashes: Using Sweden's Internet Law to Combat Incendiary Speech in the Scandinavian Online Community. *Brooklyn Journal of International Law*, vol. 37, s. 1216–1241.

- Rodell Olgac, C. och A. Dimiter-Taikon (2013) *"Mamma, ska jag säga att jag är rom? En kartläggning av romska barns och elevers skolsituation i fem pilotkommuner för Skolverket*. Stockholm: Skolverket.
- Rorive, I. (2009) What Can Be Done Against Cyber Hate? Freedom of Speech Versus Hate Speech in the Council of Europe. *Cardozo Journal of International and Comparative Law*, vol. 17, s. 417–426.
- Rudling, P.A. (2006) Organized anti-semitism in contemporary Ukraine: Structure, influence and ideology. *Canadian Slavonic Papers*, vol. 48, no.1/2, s. 81–118.
- Salzborn, S. (2010) The Politics of Antisemitism. *Journal for Study of Antisemitism*, vol. 2, no. 1, s. 89-114.
- Sawyer, L. (2000) *Black and Swedish: Racialisation and the Cultural Politics of Belonging in Stockholm Sweden*. Santa Cruz: Diss, University of California.
- Saunders, K.W. (2012) Balkanizing the Internet, i Pager, S. och A. Candeub (red.) *Transnational Culture in the Internet Age*. Cheltenham: Elgar.
- Scheepers, P., M. Gijsberts och M. Coenders (2002) Ethnic exclusionism in European countries, public opposition to civil rights for legal migrants as a response to perceived ethnic threat. *European Sociological Review*, vol. 18, s. 17-34.
- Schmauch, U. (2006) *Den osynliga vardagsrasismens realitet*. Umeå universitet: Sociologiska institutionen.
- Schoultz, I. (2015) *Polisanmälda hatbrott med antiromska motiv. En studie av polisens utredningsåtgärder*. Lund: Lunds universitetet, Rättssociologiska institutionen.
- Selling, J. (2013) *Svensk antiziganism. Fördomens kontinuitet och förändringens förutsättningar*. Limhamn: Sekel.
- Sidanius, J. och F. Pratto (1999) *Social dominance: An intergroup theory of social hierarchy and oppression*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Siegel, M.L. (1998) Hate speech, civil rights, and the Internet: The jurisdictional and human rights nightmare. *Albany Law Journal of Science and Technology*, vol. 9, s. 375-391.

- Sigona, N. (2005) Locating “the Gypsy problem”. The Roma in Italy: Stereotyping, labelling and “nomad camps”. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 31, s. 741–756.
- Silverstein, P.A. (2008) The context of antisemitism and Islamophobia in France. *Patterns of Prejudice*, vol 42, no. 1, s. 1–26.
- Singh, S. (2008) Anti-Social Networking: Learning the Art of Making Enemies in Web 2.0. *Journal of Internet Law*, vol. 12, s. 3–11.
- Sixtensson, J. (2009) *Hemma och främmande i staden. Kvinnor med slöjor berättar*. Malmö: Malmö högskola, Mapius nr 4.
- Smith, R.B. (2012) Conflict: global anti-Jewish violence. In *Wiley-Blackwell Encyclopedia of Globalization*. DOI: 101002/9780470670590.
- Sniderman, P.M. och L. Hagendoorn (2007) *When ways of life collide: Multiculturalism and its discontents in the Netherlands*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- SOU 1991:75 (1991) *Organiserad rasism, EDU:s delbetänkande om åtgärder mot rasistiska organisationer*. Stockholm: Allmänna förl.
- SOU 2010:55 (2010) *Romers rätt – en strategi för romer i Sverige*. Stockholm: Allmänna förl.
- Soule, S.A. och N. Van Dyke (1999) Black church arson in the United States, 1989-1996. *Ethnic and Racial Studies*, vol. 22, s. 724-742.
- Stanko, E. (2001) Re-conceptualising the policing of hatred: confessions and worrying dilemmas of a consultant. *Law & Critique*, vol. 12, no. 3, s. 309-329.
- Strömblad, P. och G. Myrberg (2015) *Kategoriernas dilemman: En kunskapsöversikt om kategorisering utifrån nationellt och etniskt ursprung i offentlig politik och forskning*. Delmi Kunskapsöversikt 2015:7, Stockholm: Elanders Sverige AB.
- Svensson, M. (2008). *Sociala normer och regelefterlevnad. Trafiksäkerhetsfrågor ur ett rättssociologiskt perspektiv*. Lund: Lund Studies in Sociology of Law.

- Svensson, M. och H. Hydén (2008) The concept of norms in sociology of law. *Scandinavian Studies in Law*, vol. 53. s. 15–32.
- Svensson, M. och S. Larsson (2012) Intellectual Property Law Compliance in Europe: Illegal File Sharing and the Role of Social Norms. *New Media & Society*, vol. 14(7), s. 1147–1163.
- Svensson, M. (2013) Norms in law and society: towards a definition of the socio-legal concept of norms, i Baier, M. (red.) *Social and Legal Norms: towards a Socio-legal Understanding of Normativity*. London: Ashgate.
- Taguieff, P.A. (2004) *Rising from the Muck. The new Antisemitism in Europe*. Chicago: Ivan R. Dee.
- Tham, H. (2011) Brottsoffrets framväxt, i Lernerstedt, C. och H. Tham (red.) *Brottsoffret och kriminalpolitiken*. Stockholm: Norstedts Juridik. s. 23-49.
- Tiby, E. (2007) Att studera hatbrott. Brottsoffermyndighetens Nyhetsbrev. *Hot, våld och fördomar*. nr 2, s. 7-8.
- Tiby, E. (2009) Stranger Danger or Fear of the Near? Narratives on sexual abuse and fear. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, vol. 10, no. 2, s. 144-160.
- Tiby, E. (2011) Hatbrott och legalstrategier: möjligheter och risker, i Lernerstedt, C och H. Tham (red.) *Brottsoffret och kriminalpolitiken*. Stockholm: Norstedts Juridik. s. 201-216.
- Tillsynsrapport 2016:1 (2016) *Hatbrott – en granskning av åklagarnas handläggning*. Malmö: Utvecklingscentrum Malmö (ÄM-A 2014/1799).
- Tilly, C. (2000) *Beständig ojämlikhet*. Lund: Arkiv förlag.
- Timofeeva, Y.A. (2002) Hate Speech Online: Restricted or Protected-Comparison of Regulations in the United States and Germany. *Journal of Transnational Politics*, vol. 12, s. 253-268.
- Torres, S. (1999) Hate Crime against African Americans: the extent of the problem. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, vol. 15(1), s. 48-63.

- Tossavainen, M. (2005) Arab and Muslim Anti-Semitism in Sweden. *Jewish Political Studies Review* vol. 17, s. 3-4.
- Wahl, K. (2002) Development of xenophobia and aggression. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, vol. 26, s. 247-256.
- Walters, M. (2014) *Hate Crime and Restorative Justice. Exploring Causes, Repairing Harms*. Oxford: Oxford University Press.
- Walters, M., R. Brown och S. Wiedlitzka (2016) *Causes and motivations of hate crime*. Equality and Human Rights Commission Research report 102. Manchester: Arndale House.
- van Blarcum, C.D. (2005) Internet Hate Speech: The European Framework and the Emerging American Haven. *Washington and Lee Law Review*. vol. 62, s. 781-797.
- van Dijk, T. (1993) *Elite Discourse and Racism*. Newbury Park, London: SAGE Publications.
- Weinberg, P. (2011) A Critical Rhetorical Analysis of Selected White Supremacist Hate Sites. *Honors Projects Overview*. Paper 50. (http://digitalcommons.ric.edu/honors_projects/50).
- Westfelt, L. (2016) *Handlagda brott: att använda och tolka den nya statistiken*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ).
- Wigerfelt, B. och A. Wigerfelt (2001) *Rasismens yttringar, Exemplet Klippan*. Lund: Studentlitteratur.
- Wigerfelt, B., A. Wigerfelt och J. Kiiskinen (2013) When Colour Matters: Racial hate Crime and Everyday Violations in Sweden. *MIM Working Paper Series* 13:2. Malmö högskola.
- Wigerfelt, B., A. Wigerfelt och J. Kiiskinen (2014) When Colour Matters. Policing and Hate Crime. *Social Inclusion*, vol. 2, no. 1. s. 1-11.
- Wigerfelt, A., och B. Wigerfelt (2014) A Challenge to Multiculturalism. Everyday Racism and Hate Crime in a Small Swedish Town. *OMNES. The Journal of Multicultural Society*, vol. 5, no. 2. s. 48-75.

Wigerfelt, B. och A. Wigerfelt (2015a) Anti-Gypsyism in Sweden: Roma's and Travellers' Experiences of Bias-motivated Crime. *Internet Journal of Criminology*. (ISSN 2045 6743, Online).

Wigerfelt, B. och A. Wigerfelt (2015b) Antisemitiska och antiromska hatbrott i Sverige – erfarenheter, konsekvenser och hantering av utsatthet. *Socialvetenskaplig Tidskrift*. Årgång 22, nr. 3/4, s. 265-282.

Wigerfelt, A., B. Wigerfelt och K. Dahlstrand (2015) Online Hate Crime – Social Norms and the Legal System, *Quaestio Iuris*. vol. 8, no. 3. s. 1859-1878.

Wigerfelt, A. och B. Wigerfelt (2016) Media images and experiences of being a Jew in the Swedish City of Malmö. *SAGE Open*, vol. 6, no 1. s. 1-13.

Willems, H. (1995) Development, Patterns and Causes of Violence against Foreigners in Germany: Social and Biographical Characteristics of Perpetrators and the Process of Escalation, i Björger, T. (red.) *Terror from the Extreme Right*. London: Frank Cass.

Yuval-Davis, N. (2011) *The Politics of Belonging. Intersectional Contestations*. London: UK, Sage.

Zempi, I. och N. Chakraborti (2014) "They Make Us feel Like We're a Virus"; The Multiple Impacts of islamophobic Hostility Towards Veiled Muslim Women. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, vol. 4(3), s. 44-56.

Förteckning över tidigare publikationer

Rapport och Policy Brief 2014:1, *Radikala högerpartier och attityder till invandring i Europa*, av Mikael Hjerm och Andrea Bohman.

Rapport och Policy Brief 2015:1, *Internationell migration och remitteringar i Etiopien*, av Lisa Andersson.

Kunskapsöversikt 2015:2, *Politiska remitteringar*, av Emma Lundgren Jörum och Åsa Lundgren.

Kunskapsöversikt 2015:3, *Integrationspolitik och arbetsmarknad*, av Patrick Joyce.

Kunskapsöversikt 2015:4, *Migration och företagens internationalisering*, av Andreas Hatzigeorgiou och Magnus Lodefalk.

Rapport och Policy Brief 2015:5, *Svenskt medborgarskap: reglering och förändring i ett skandinaviskt perspektiv*, av Mikael Spång.

Rapport och Policy Brief 2015:6, *Vem blir medborgare och vad händer sen? Naturalisering i Danmark, Norge och Sverige*, av Pieter Bevelander, Jonas Helgertz, Bernt Bratsberg och Anna Tegunimataka.

Kunskapsöversikt 2015:7, *Kategoriernas dilemman*, av Per Strömblad och Gunnar Myrberg.

Rapport och Policy Brief 2015:8, *Valet och Vägen: Syriska flyktingar i Sverige*, av Emma Jörum Lundgren.

Rapport och Policy Brief 2015:9, *Arbetskraftsinvandring efter 2008 års reform*, av Catharina Calleman (red.) och Petra Herzfeld Olsson (red.).

Kunskapsöversikt 2016:1, *Alla tiders migration!*, av Dick Harrison.

Rapport och Policy Brief 2016:2, *Invandringens arbetsmarknadseffekter*, av Mattias Engdahl.

Rapport och Policy Brief 2016:3, *Irreguljär migration och Europas gränskontroller*, av Ruben Andersson.

Kunskapsöversikt 2016:4, *Diaspora – ett begrepp i utveckling*, av Erik Olsson.

Kunskapsöversikt 2016:5, *Migration within and from Africa*, av Aderanti Adepoju.

Rapport och Policy Brief 2016:6, *Invandring, mediebilder och radikala högerpopulistiska partier i Norden*, av Anders Hellström och Anna-Lena Lodenius.

Kunskapsöversikt 2016:7, *Invandring och företagande*, av Martin Klinthäll, Craig Mitchell, Tobias Schölin, Zoran Slavnić och Susanne Urban.

Rapport och Policy Brief 2016:8, *Invandringens effekter på Sveriges ekonomiska utveckling*, av Bo Malmberg, Thomas Wimarck, Jani Turunen och Linn Axelsson.

Kunskapsöversikt 2017:1, *De invandringskritiska partiernas politiska inflytande i Europa*, av Maria Tyrberg och Carl Dahlström.

Hatbrott framträder idag som ett växande problem. Flera händelser i omvärlden och i Sverige den senaste tiden har aktualiserat kopplingen mellan den politiska utvecklingen och hatbrott riktade mot utrikesfödda och minoritetsgrupper.

Den här kunskapsöversikten ger en överblick över den svenska och internationella forskningen om hatbrott. Fokus ligger på rasistiska och främlingsfientliga hatbrott – främst afrofobiska, antiromska, antisemitiska och islamofobiska hatbrott. Översikten pekar även på kunskapsluckor och diskuterar tänkbara policyrekommendationer.

Kunskapsöversikten är skriven av bitr professor Anders S Wigerfelt och bitr professor Berit Wigerfelt, båda verksamma vid Malmö högskola.

Delegationen för migrationsstudier - Delmi - är en oberoende kommitté som initierar studier och förmedlar forskningsresultat som underlag till framtida migrationspolitiska beslut och för att bidra till samhällsdebatten.

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

Delegationen för
Migrationsstudier
Ju 2013:17